ธราทุพลภาพ ครั้น พ.ศ. ๒๓๕๔ จึงโปรดเลื่อนขึ้นเปนเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ศรีโศกราชวงษ์ เชษฐพงษฦๅไชย อนุไทยธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ บุตรของท่าน คือ เจ้าพระยานครน้อย ซึ่งจะกล่าวต่อไปในรัชกาลที่ ๓ ธิดาของท่าน คือ เจ้าจอมมารดานุ้ยใหญ่ เจ้าจอมมารดากรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ เจ้าจอมมารดานุ้ยเล็ก เจ้าจอมมารดาพระองค์เจ้าบัทมราช ท่านผู้หญิง หนู ภรรยาเจ้าพระยาทิพากรวงษ์ เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี พัฒน์ เปนต้นสกุล ณนคร

รัชกาลที่ ๓

เจ้าพระยาบดินทรเดชา สิงห์

เจ้าพระยาบดินทรเดชา ที่สมุหนายก นามเดิม สิงห์ เปนบุตรเจ้าพระยาอภัยราชา ปิ่น ทราบว่าเปนจมื่นเสมอใจราช หัวหมื่นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๒ ไปรับราชการวังน่า เปนพระยาเกษตรรักษา ถึงรัชกาลที่ ๓ ได้เปนพระยาราชสุภาวดี ไปราชการทัพเวียงจันท์มีความชอบ ทรงพระกรุณาโปรดให้เปนเจ้าพระยาราชสุภาวดี ว่าที่สมุหนายก เมื่อเจ้าพระยาอภัยภูธรถึงอสัญกรรม ภายหลังโปรดให้เปนเจ้าพระยาบดินทรเดชา ที่สมุหนายก ได้ความตามจดหมายเหตุเจ้าพระยาทิพากรวงษ์เรียบเรียงเปนพระราชพงษาวดาร รัชกาลที่ ๓ ดังนี้

แต่ในลำดับเสนาบดีมีความว่า พระยาราชสุภาวดี สิงห์ ซึ่งเปน บุตรเจ้าพระยาอภัยราชา ปิ่น เปนแม่ทัพไปจับเจ้าอนุกับบุตรหลานได้ จึงโปรดให้เปนเจ้าพระยาบดินทรเดชา ที่สมุหนายก บุตรหลานชายหญิงมีมาก คือ พวกเจ้าพระยามุขมนตรี เกษ เจ้าพระยายมราช แก้ว ซึ่งจะกล่าวต่อไปในรัชกาลที่ ๔ เจ้าพระยาบดินทรเดชาถึงอสัญกรรมในรัชกาลที่ ๓

(เจ้าพระยาบดินทรเดชา สิงห์ เกิดปีระกา พ.ศ. ๒๓๒๐ ถึงอสัญกรรมปีระกา พ.ศ. ๒๓๙๒ อายุ ๗๒ ปี)

เจ้าพระยามหาเสนา น้อย

เจ้าพระยามหาเสนา ที่สมุหพระกลาโหม นามเดิม น้อย เดิมเปนพระยาศรีสุริยพาห แล้วเปนเจ้าพระยายมราช

ในจดหมายเหตุลำดับเสนาบดีว่า ครั้นเจ้าพระยายมราช น้อย คนก่อนเลื่อนไปเปนเจ้าพระยาอภัยภูธรแล้ว จึงโปรดให้พระยาศรีสุริยพาห น้อย ที่เปนทูตไปเมืองญวน มาเปนเจ้าพระยายมราช เมื่อเจ้าพระยามหาเสนา สังข์ ถึงอนิจกรรมแล้ว จึงโปรดให้เจ้าพระยายมราช ชื่อ หม่อมน้อย บุตรขุนนางครั้งกรุงเก่ามาเปนเจ้าพระยามหาเสนา ที่สมุหพระกลาโหม ถึงอสัญกรรมในรัชกาลที่ ๓ ไม่มีบุตรหลานทำราชการ

(เจ้าพระยามหาเสนา น้อย นี้ นัยหนึ่งว่าบิดาเปนญาติกับบิดาเจ้าพระยามหาเสนาบุนนาค เมื่อกรุงเก่าเสีย หนีออกไปอยู่กรุงกัมพูชา ไปมี

ธิดา ธิดานั้นเปนบรรพสัตรีของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ชุ่ม สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์จึงนับว่าเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์ ชุ่ม เปนเชื้อสายในสกุลเดียวกันมาแต่เดิม ส่วนเจ้าพระยามหาเสนา น้อย นั้น เมื่อตั้งกรุงธนบุรีแล้ว จึงกลับเข้ามารับราชการ)

เจ้าพระยาพระคลัง ดิศ

เจ้าพระยาพระคลัง ที่สมุหพระกลาโหม นามเดิม ดิศ คือสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงษ์ ซึ่งจะกล่าวในรัชกาลที่ ๔

เจ้าพระยาธรรมา สมบุญ

เจ้าพระยาธรรมา นามเดิม สมบุญ เดิมเปนพระยาบำเรอภักดิ์ ในลำดับเสนาบดีกล่าวว่า เมื่อเจ้าพระยาธรรมา เทศ ถึงอสัญกรรมแล้ว โปรดให้พระยาบำเรอภักดิ์ สมบุญ เปนเจ้าพระยาธรรมา ถึงอสัญกรรมในรัชกาลที่ ๓ บุตรท่าน คือ พวกพี่น้องพระยาสุบาลบันเทิง เทศ พระยาบำเรอภักดิ์ ช้าง

เจ้าพระยายมราช ฉิม

เจ้าพระยายมราช นามเดิม ฉิม จะกล่าวที่เจ้าพระยาสุธรรมมนตรีต่อไป

เจ้าพระยายมราช พูน

เจ้าพระยายมราช นามเดิม พูน ฤๅ ทองพูน เดิมเปนที่พระรองเมือง แล้วเปนพระยามหาอำมาตย์

มีในจดหมายลำดับเสนาบดีว่า เมื่อเจ้าพระยายมราช น้อย เลื่อนไปเปนเจ้าพระยามหาเสนาแล้ว จึงโปรดให้พระยามหาอำมาตย์ ชื่อ พูน ที่เปนรองเมือง บิดาพระยาเพ็ชรชฎา น้อย เปนเจ้าพระยายมราช ถึงอสัญกรรมในรัชกาลที่ ๓

เจ้าพระยายมราช ฉิม กับเจ้าพระยายมราช พูน นี้ใครจะเปนก่อนเปนหลังไม่ทราบแน่ สอบหนังสือเก่าเถียงกันอยู่ บางฉบับว่าเจ้าพระยายมราช ฉิม ก่อน บางฉบับว่าเจ้าพระยายมราช พูน ก่อน

เจ้าพระยายมราช บุนนาค

เจ้าพระยายมราช นามเดิม บุนนาค เดิมเปนอไรก่อนไม่ทราบ ปรากฏเมื่อเปนพระยาอภัยรณฤทธิ์

มีในลำดับเสนาบดีว่า โปรดให้พระยาอภัยรณฤทธิ์ บุนนาค เปน

มีจดหมายลำดับเสนาบดีว่า ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระยาศรีสรไกร ฉิม เปนเจ้าพระยาพลเทพ ถึงอสัญกรรมในรัชกาลที่ ๓ บุตรหลานของท่านทำราชการ คือ พวกพี่น้องพระหฤทัยนุช พระพหลหาญศึก ยม แลเจ้าจอมน้อย สุหรานากง ซึ่งปฏิสังขรณ์วัดอับศรสวรรค์

เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ฉิม

เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี นามเดิม ฉิม เปนหลานเจ้าพระยาพระคลัง หน เดิมเปนอไรไม่ทราบ ปรากฏเมื่อเปนพระยาทิพโกษา แล้วเปนเจ้าพระยายมราช เมื่อท่านไม่สามารถจะรับราชการแล้ว จึ่งโปรดเลื่อนเปนเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี

มีความในจดหมายเหตุลำดับเสนาบดีว่า โปรดให้พระยาทิพโกษา ฉิม เปนหลานเจ้าพระยาพระคลัง หน เปนเจ้าพระยายมราช ท่านชรานักแล้ว จึงยกขึ้นเปนเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ไม่มีบุตรหลานทำราชการ

เจ้าพระยานครน้อย

เจ้าพระยานครศรีธรรมราช นามเดิม น้อย ปรากฏว่าเปนบุตรเจ้าพระยานคร พัฒน์ ซึ่งภายหลังเปนเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี อีกนัยหนึ่งว่าเปนลูกเธอพระเจ้ากรุงธนบุรี ดังมีข้อความในพระราชวิจารณ์น่า ๕๙ นั้นแล้ว เดิมเปนอะไรมาก่อนไม่ทราบ ปรากฏเมื่อเปนพระบริรักษ์ภูเบศร์

ผู้ช่วยราชการเมืองนครศรีธรรมราช ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ทรงเลื่อนเจ้าพระยานคร พัฒน์ เปนเจ้าพระยาสุธรรมมนตรีแล้ว จึงโปรดให้พระบริรักษ์ภูเบศร์ เปนพระยาศรีธรรมาโศกราช ชาติเดโชไชย มไหสุริยาธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ พระยานครศรีธรรมราช ครั้นมาถึงรัชกาลที่ ๓ โปรดเลื่อนเปนเจ้าพระยา ถึงอสัญกรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๒ บุตรของท่าน คือ เจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อยกลาง) เจ้าพระยามหาศิริธรรม (เมือง) ซึ่งจะกล่าวในรัชกาลที่ ๔ เปนต้น แลมีบุตรชายหญิงนอกจากนี้ทำราชการอีกมาก บุตรหญิงมีเจ้าจอมมารดาน้อยใหญ่ในรัชกาลที่ ๓ เจ้าจอมมารดาพระองค์เจ้าเฉลิมวงษ์ แลเจ้าจอมมารดา บัว ในรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเปนเจ้าจอมมารดาพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมขุนศิริธัชสังกาศ พระองค์เจ้าอรไทยเทพกัญญา กรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์ รัชกาลที่ ๔ เปนต้น

เจ้าพระยานครราชสิมา ทองอิน

เจ้าพระยากำแหงสงคราม นามเดิม ทองอิน เดิมเปนอะไรมาก่อนไม่ทราบ แต่คงจะได้เปนผู้สำเร็จราชการเมืองนครราชสิมามาก่อน ในรัชกาลที่ ๓ โปรดให้เปนเจ้าพระยากำแหงสงคราม บุตรของท่าน คือ นายศัลวิไชย ทองคำ บิดาเจ้าจอมมารดาสังวาล เจ้าจอมมารดาพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ พระองค์เจ้ากาญจนากร แลมีบุตรอื่นทำราชการอยู่ในเมืองนครราชสิมาอีก คือ พระภักดีนุชิต

ซึ่งเปนบิดาพระยากำแหงสงคราม จันทร์ เปนต้น เจ้าพระยานครราชสีมา ทองอิน เปนต้นสกุล อินทรกำแหง

เจ้าพระยามหาโยธา ทอเรี่ยะ

เจ้าพระยามหาโยธา นามเดิม ทอเรี่ยะ เปนบุตรพระยามหาโยธา เจ่ง ในรัชกาลที่ ๑ ซึ่งมีชื่อในพระราชพงษาวดารรัชกาลที่ ๑ ว่า ตรัสเอาพระยาเจ่งรามัญ เปนพระยามหาโยธา ว่ากองมอญทั้งสิ้น เจ้าพระยามหาโยธา ทอเรี่ยะ นี้เดิมเปนอะไรมาก่อนไม่ทราบ โปรดให้เปนเจ้าพระยาในรัชกาลที่ ๓ บุตรของท่าน คือ พระยาดำรงราชพลขันธ์ จุ้ย ซึ่งเปนบิดาเจ้าจอมมารดา กลิ่น อันเปนเจ้าจอมมารดาของพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมพระนเรศร์วรฤทธิ รัชกาลที่ ๔ แลพระยามหาโยธา นกแก้ว พระยาเกียรติ์ ขุนทอง เปนต้น

เจ้าพระยาไทรบุรี ปะแงรัน

เจ้าพระยาไทรบุรี นามเดิม ตนกูปะแงรัน เปนบุตรสุลต่านอับดุลลามัดลำซะเจ้าเมืองไทรบุรี ในรัชกาลที่ ๒ ทรงตั้งเปนเจ้าพระยาไทรบุรี จะมีนามว่ากะไรไม่ปรากฏ บุตรของเจ้าพระยาไทร ปะแงรัน คือ พระยาไทรบุรี ตาอี ซึ่งเปนบิดาเจ้าพระยาไทรบุรี อาหมัด แลเปนปู่เจ้าพระยาไทรบุรี ฮ่ามิด อันจะกล่าวในรัชกาลที่ ๕

ชื่อเจ้าพระยาที่กล่าวมาแล้ว ชื่อเจ้าพระยาสมุหนายก สมุหพระกลาโหมแลเจ้าพระยาจาตุสดมภ์ที่ไม่ได้จดสร้อยชื่อนั้น เพราะไม่พบใน ที่ใดที่หนึ่ง

ส่วนชื่อที่พบสร้อยก็ได้จดไว้ เช่นชื่อเจ้าพระยานครศรีธรรมราช เปนต้น เห็นว่าชื่อสมุหพระกลาโหม แลจตุสดมภ์ คงจะเหมือนกันหมดอย่างชื่อที่มีในกฎหมาย เว้นแต่สมุหนายกจะอย่างไรไม่ทราบ ได้คัดชื่ออรรคมหาเสนาบดี แลเสนาบดีจตุสดมภ์ที่มีในกฎหมาย มาลงไว้ต่อไปนี้ :—

เจ้าพระยาจักรีศรีองครักษ์ สมุหนายกอรรคมหาเสนาบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ

เจ้าพระยามหาเสนาบดี วิริยภักดีบดินทร์ สุรินทฦๅไชย อภัยพิริยบรากรมพาหุ สมุหพระกลาโหม

เจ้าพระยาศรีธรรมราช เดชะชาติอำมาตยานุชิต พิพิธรัตนราชโกษาธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ

เจ้าพระยาธรรมาธิบดี ศรีวิริยพงษ์ วงษ์ภักดีธิบดินทรเดโชไชย มไหสุริยาธิบดีศรีรัตนมณเฑียรบาล อรรคมหาเสนาธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ

เจ้าพระยายมราช อินทราธิบดี ศรีวิไชยบริรักษโลกากร ทัณฑราธรกรมพระนครบาลบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ

เจ้าพระยาพลเทพ ราชเสนาบดี ศรีไชยนพรัตนเกษตราธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ

รัชกาลที่ ๔

สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงษ์ (องค์ใหญ่)

สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงษ์ นามเดิม ดิศ เปนบุตรเจ้าพระยามหาเสนา บุนนาค แลเจ้าคุณนวล พระกนิษฐภคินีในกรมสมเด็จพระ

อมรินทรามาตย์ เดิมเปนนายสุจินดา หุ้มแพรมหาดเล็ก แล้วเปนหลวงศักดิ นายเวรมหาดเล็ก เปนจมื่นไวยวรนารถหัวหมื่นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๑ แล้วเปนพระยาสุริยวงษ์มนตรีจางวางมหาดเล็ก ในรัชกาลที่ ๒

มีความในจดหมายเหตุลำดับเสนาบดีของเจ้าพระยาทิพากรวงษ์ว่า เมื่อเจ้าพระยาโกษา สังข์ เลื่อนไปเปนที่สมุหพระกลาโหมแล้ว โปรดให้ตั้งพระยาสุริยวงษ์มนตรี ชื่อ ดิศ ซึ่งเปนบุตรเจ้าพระยาอรรคมหาเสนา บุนนาค เปนเจ้าพระยาพระคลัง (แต่ปรากฏในจดหมายเหตุของ ครอเฟิด ทูตอังกฤษ ว่าเลื่อนเปนพระยาสุริยวงษ์โกษาก่อน จึงเข้าใจว่าต่อปลายรัชกาลที่ ๒ จึงได้เปนเจ้าพระยาพระคลัง) ครั้นรัชกาลที่ ๓ เจ้าพระยามหาเสนา น้อย ถึงอสัญกรรมแล้ว จะโปรดให้เจ้าพระยาพระคลัง ดิศ ไปเปนที่เจ้าพระยาอรรคมหาเสนา เจ้าพระยาพระคลังไม่รับ (อ้างว่าเปนเจ้าพระยามหาเสนามักอายุสั้น) จึงโปรดให้ว่าทั้งกลาโหม แล กรมท่าใน แผ่นดิน นั้นเรียกว่า เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชบรมราชาภิเศก โปรดยกขึ้นเปนสมเด็จเจ้าพระยา ชนสามัญเรียกว่าสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ (มีความในหนังสือพระราชพงษาวดารรัชกาลที่ ๔ ที่เจ้าพระยาทิพากรวงษ์เรียบเรียงไว้ว่า โปรดตั้งเจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุหพระกลาโหม ให้เรียกว่าเจ้าพระยาอรรคมหาอุดมบรมวงษาเสนาบดีไปพลางก่อนจนได้ฤกษ์ ไม่

พบจดหมายเหตุวันเดือนปี แต่คงก่อนสมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย ในปี ๒๓๙๔ นั้นเอง) ยกขึ้นเปนสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงษ์ วรุตมพงษนายก สยามดิลกโลกานุปาลนนารถ สกลราชวราณาจักราธิเบนทร์ ปรเมนทรมหาราชานุกูล สรรพกิจมูลมเหศวรเชษฐา มาตยาธิบดี ศรีสุรณรัตนธาดา อตุลยเดชานุภาพบพิตร ถือศักดินา ๓๐๐๐๐ จาฤกแผ่นสุพรรณบัตรเนื้อแปดพระราชทานกลดเสลี่ยงงา พระแสงประดับพลอยลงยาราชาวดี เปนเครื่องสำหรับยศอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ให้สำเร็จราชการตลอดทั่วทั้งพระราชอาณาจักร ใช้ตราสุริยมณฑลเทพบุตรชักรถ (แลคงถือตราพระคชสีห์ แลตราบัวแก้วอยู่ด้วยทั้ง ๒ ดวง) โปรดให้ตั้งหลวงบำเรอปรมามาตย์ จางวางทนาย ขุนวรบาทบริรักษ์ ปลัดจางวาง หมื่นศักดิประสิทธิการสมุหบาญชี ท่านเกิดเมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ ถึงแก่พิราไลยเมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๙๘ อายุ ๖๘ ปี บุตรของท่านมีมาก คือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ ช่วง เจ้าพระยาทิพากรวงษ์ ขำ เจ้าพระยาภาณุวงษ์ ท้วม เจ้าพระยาสุรพันธ์พิสุทธิ์ เทศ เจ้าพระยาภาสกรวงษ์ พร ซึ่งจะกล่าวในรัชกาลที่ ๕ แลพระยามนตรีสุริยวงษ์ ชุ่ม เจ้าคุณ แข ที่เรียกกันว่าเจ้าคุณตำหนักใหม่ เจ้าคุณ ปุก ที่เรียกกันว่าเจ้าคุณกลาง เจ้าคุณ หรุ่น เรียกว่าเจ้าคุณน้อย แลท้าวราชกิจวรพัฒน์ แพ เปนต้น

สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ (องค์น้อย)

สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ นามเดิม ทัด เปนบุตรเจ้าพระยามหาเสนา บุนนาค ร่วมมารดากันกับสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงษ์

เดิมเปนนายสนิทหุ้มแพร ในรัชกาลที่ ๑ ครั้นรัชกาลที่ ๒ ขึ้นไปรับราชการในพระราชวังบวร ฯ เปนจมื่นเด็กชาย แล้วกลับมารับราชการในพระบรมมหาราชวังเปนพระยาศรีสุริยวงษ์ จางวางมหาดเล็ก มาในรัชกาลที่ ๓ โปรดให้เปนพระยาศรีพิพัฒ (เล่ากันมาว่าเมื่อในรัชกาลที่ ๓ จะโปรดให้เปนเจ้าพระยายมราชท่านไม่รับเปน) ครั้นมาในรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เปนสมเด็จเจ้าพระยา ชนสามัญเรียกว่าสมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย (มีความในหนังสือพระราชพงษาวดารที่เจ้าพระยาทิพากรวงษ์เรียบเรียงว่า พระยาศรีพิพัฒรัตนราชโกษา โปรดให้เรียกเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติไปพลางจนถึงฤกษ์สอบได้ความว่า วัน ๓ ฯ ๑๑ ค่ำ ปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔ มีสัญญาว่าสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ นรเนตรนารถราชสุริยวงษ์ สกลพงษ์ประดิษฐา มุขมาตยาธิบดี ไตรสรณศรีรัตนธาดา สกลมหารัชชาธิเบนทร์ ปรเมนทรมหาราชวโรประการ มโหฬารเดชานุภาพบพิตร ถือศักดินา๓๐๐๐๐ จาฤกในแผ่นทองคำเนื้อแปด พระราชทานกลดเสลี่ยงงา พระแสงดาบราชาวดี เปนเครื่องยศอย่างพระองค์เจ้าต่างกรม ถือดวงตราจันทรมณฑลเทพบุตรชักรถ ให้สำเร็จราชการในพระนครทุกสิ่งทุกพนักงาน (คงว่าพระคลังสินค้าด้วย) โปรดให้ตั้งหลวงบำรุงปรมามาตย์ จางวาง ขุนวรบาทบริบาล ปลัดจางวาง หมื่นสรรพการกิจประสิทธิ สมุหบาญชี ท่านเกิดเมื่อปีกุญ พ.ศ. ๒๓๓๔ ถึงแก่พิราไลยเมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๐๐ อายุ ๖๗ ปี

บุตรธิดาของท่าน คือ เจ้าพระยาศรีพิพัฒ แพ ซึ่งจะกล่าวต่อไปในรัชกาลที่ ๕ แลเจ้าคุณนุ่ม ซึ่งเรียกกันว่าเจ้าคุณตำหนักเดิม เจ้าคุณเป้า เจ้าคุณคลี่ เจ้าคุณจอมมารดาสำลี ซึ่งเปนเจ้าจอมมารดา พระนางเจ้าสุขุมาลย์มารศรี พระราชเทวี รัชกาลที่ ๕ แลพระเจ้าบรมวงษ์เธอ พระองค์เจ้าบุษบงเบิกบาน พระองค์เจ้านภาพรประภา รัชกาลที่ ๔ แลท้าวศรีสัจจา เลื่อนเปนต้น

เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ ช่วง

เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ ช่วง ที่สมุหพระกลาโหม จะกล่าวในรัชกาลที่ ๕

เจ้าพระยานิกรบดินทร โต

เจ้าพระยานิกรบดินทร ที่สมุหนายก นามเดิม โต เปนข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เปนที่พระพิไชยวารี ในรัชกาลที่ ๒ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสวยราชย์ เลื่อนเปนพระยาพิไชยวารี แล้วต่อมาเปนพระยาราชสุภาวดี แลโปรดให้ว่าที่สมุหนายกในรัชกาลที่ ๓ ครั้นรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เปนเจ้าพระยาที่สมุหนายก

มีความในจดหมายเหตุลำดับเสนาบดี ของเจ้าพระยาทิพากรวงษ์ว่า แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราช บรมราชา

ภิเศกแล้ว จึ่งโปรดให้พระยาราชสุภาวดี โต เปนที่เจ้าพระยานิกรบดินทร ที่สมุหนายก ท่านเปนบุตรพระพิไชยวารี มั่น มีข้อความในประกาศที่ทรงตั้งเปนเจ้าพระยาว่า พระราชสุภาวดี ศรีสัจเทพนรายน์ สมุหมาตยาธิบดี สุเรนทราเมศวร พระสุรัสวดีกลาง ได้ทำราชการสนองพระเดชพระคุณมาช้านาน แต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระบรมชนกนารถ ซึ่งทรงพระนามตามที่ได้ประกาศด้วยพระนามแห่งพระมโหทิศปฏิมา ว่าสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า ครั้นมาเมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชเจ้านั้นเล่า ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้เปนผู้ใหญ่ว่าที่สมุหนายก สำเร็จราชการในกรมมหาดไทยมาช้านาน มีอาการเรียบร้อยเปนอันดี มีอัธยาไศรยรอบคอบ ประกอบราชกิจมิให้ผิดธรรมเนียมราชประเพณี อนึ่งเปนสัปรุษประกอบด้วยกตัญญูกตเวทีต่อแผ่นดิน ทำราชการโดยซื่อสัจสุจริต คิดจะทำนุบำรุงแผ่นดิน แลอาณาประชาราษฎรให้อยู่เย็นเปนศุข สมควรจะเปนเสนาบดีผู้ใหญ่ได้ จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เลื่อนพระยาราชสุภาวดี ศรีสัจเทพนรายน์ สมุหมาตยาธิบดี ศรีสุเรนทราเมศวร พระสุรัสวดีกลาง เปนเจ้าพระยานิกรบดินทร์ มหินทรมหากัลยาณมิตร อเนกบุญฤทธิประสิทธิสวรรคุณ วิบุลยศุภผล นิพัทธกุศลกิริยาภิรัต ธัญชนสารสมบัติบริวารสมบูรณ์ อตุลยเมตยาชวาชยาไศรย ศรีรัตนไตรสรณารักษ์ อุดมศักดิพิเศษ

นาศรามาตยเชฐมหาสมุหนายก สยามโลกยดิลกบรมราชมหิศร์ สกโลตร ทิศประเทศาธิบดี มหาราชสีหมุรธาธร อรรคมหาดทยวรศรเสนาธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ ที่สมุหนายก สำเร็จราชการทั้งปวงในกรมมหาดไทย ให้เจริญชนมายุศม์วรรณศุขพละศิริสวัสดิ ทำราชการสนองพระเดชพระคุณอยู่สิ้นกาลนาน เทอญ ฯ

ประกาศนี้พบแต่สำเนาความ หาพบศุภมัสดุวันเดือนปีไม่ (แต่สอบได้ความจากที่อื่นว่า ทรงตั้งวัน ๑ ๒ ๑๑ ค่ำ ปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔) เจ้าพระยานิกรบดินทรเกิดปีมโรง พ.ศ. ๒๓๒๗ ถึงอสัญกรรมเมื่อปีกุญ พ.ศ.๒๔๐๖ อายุ ๘๐ ปี บุตรของท่าน คือ เจ้าพระยารัตนบดินทร บุญรอด ซึ่งจะกล่าวต่อไปในรัชกาลที่ ๕ ท้าวสมศักดิ อึ่ง ซึ่งเปนเจ้าจอมมารดาพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมหลวงวรเสรฐสุดา รัชกาลที่ ๓ พระยาไชยวิชิต ช่วง บิดาเจ้าจอมมารดาแสง ซึ่งเปนเจ้าจอมมารดาของพระเจ้าพี่ยาเธอ พระองค์เจ้าอิศรวงษ์วรราชกุมาร พระองค์เจ้านภางคนิพัทธพงษ์ พระเจ้าพี่นางเธอ พระองค์เจ้าภัทรายุวดี พระองค์เจ้าเจริญศรีชนมายุ แล พระยามหาอำมาตย์ ชื่น ซึ่งเปนบิดาเจ้าจอมมารดาแช่ม เปนเจ้าจอมมารดาของพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี แลเปนบิดาเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ เชย ซึ่งจะกล่าวในรัชกาลที่ ๕ เปนต้น ท่านเปนต้นสกุล กัลยาณมิตร ในบัดนี้

เจ้าพระยาภูธราภัย นุช

เจ้าพระยาภูธราภัย ที่สมุหนายก นามเดิม นุช เปนบุตรเจ้าพระยาอภัยภูธร ทราบว่าในรัชกาลที่ ๓ เดิมเปนนายสนิทหุ้มแพร แล้วเปนหลวงศักดิ์นายเวร แล้วเลื่อนเปนพระสุริยภักดี เมื่อปลายรัชกาลที่ ๓ ถูกถอด ถึงในรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เปนพระยามหามนตรี แล้วเลื่อนเปนเจ้าพระยายมราช

มีความในจดหมายเหตุลำดับเสนาบดีของเจ้าพระยาทิพากรวงษ์ว่า เมื่อเจ้าพระยายมราช สุก ถึงอสัญกรรมแล้ว จึงโปรดให้พระยามหามนตรี นุช บุตรเจ้าพระยาอภัยภูธร เปนเจ้าพระยายมราช ครั้นเจ้าพระยานิกรบดินทรถึงอสัญกรรมแล้ว จึงโปรดให้เจ้าพระยายมราช นุช เปนที่เจ้าพระยาที่สมุหนายก มีสมญาว่า เจ้าพระยาภูธราภัย เมตยาภิธยาไศรยมหาดไทยนายก สยามดิลกมหาเสนาบดี จักรธารีวรราชสีห์สิงหมุรธาธร มหาชนนิกรกิจจานุกิจ สฤษดิธุรพาห สกโลตรรัษฎาธิปาลานุรักษ์ อุดมศักดิสรรพประสิทธิวิจิตรปรีชา อภัยพิริยบรากรมพาหุ ท่านเกิดเมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๕๑ อยู่มาจนรัชกาลที่ ๕ ถึงอสัญกรรมเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๒๑ อายุ ๗๑ ปี บุตรของท่าน คือ เจ้าพระยาศรีธรรมาธิราช เวก ซึ่งจะกล่าวในรัชกาลที่ ๕ พระยาสีหราชฤทธิไกร แย้ม เจ้าจอมมารดาตลับซึ่งเปนเจ้าจอมมารดาพระเจ้าบรมวงษ์เธอ กรมหมื่นภูธเรศธำรงศักดิ์ และพระองค์เจ้ากาพย์กนกรัตน รัชกาลที่ ๔ และท้าวสมศักดิ โหมด เปนต้น

เจ้าพระยาทิพากรวงษ์ ขำ

เจ้าพระยาทิพากรวงษ์ ขำ จะกล่าวในรัชกาลที่ ๕

เจ้าพระยาธรรมา เสือ

เจ้าพระยาธรรมา เสนาบดีจตุสดมภ์กรมวัง นามเดิม เสือ เปนบุตรเจ้าพระยารัตนาพิพิธ เดิมจะเปนอะไรมาก่อนไม่ทราบ ปรากฏเมื่อเปนพระยาเพ็ชรพิไชย

มีความในจดหมายลำดับเสนาบดีว่า แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระยาเพ็ชรพิไชย เสือ บุตรเจ้าพระยารัตนาพิพิธ เปนเจ้าพระยาธรรมาได้ ๑๑ ปี ถึงอสัญกรรมในรัชกาลที่ ๔ นามสัญญาเจ้าพระยาธรรมา มีสร้อยดังนี้ เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี ศรีสุวิรมหามัตยวงษ์ ราชพงษนิกรานุรักษ์ มหาสวามิภักดิบรมราโชปการาภิรมย์ สรรโพดมกิจวิจารณ์ มหามณเฑียรบาลบดินทร์ ราชนิเวศนินทรามาตย์ อันเตบุริกนารถเสนาบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ บุตรของท่าน คือ พระยามหาเทพ แสง แลเจ้าจอมพุ่ม รัชกาลที่ ๓

เจ้าพระยาธรรมา บุญศรี

เจ้าพระยาธรรมา บุญศรี จะกล่าวในรัชกาลที่ ๕

เจ้าพระยายมราช สุก

เจ้าพระยายมราช เสนาบดีจตุสดมภ์กรมเมือง นามเดิมสุก ฤๅทองสุก (เปนบุตรพระยากลาโหมราชเสนา ในรัชกาลที่ ๒) จะได้เปนตำแหน่ง

ใดแต่เดิมไม่ปรากฏ ๆ เมื่อเปนพระยาเพ็ชรบุรี (ที่ไปทัพแขกคราวหลวงอุดมสมบัติ—จดหมายเหตุ) เปนพระยาเพ็ชรบุรีในรัชกาลที่ ๓ แล้วเปนพระยาสุรเสนา

มีความในลำดับเสนาบดีว่า แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดตั้งพระยาสุรเสนา สุก เปนเจ้าพระยายมราชได้ ๔ ปี ถึงอสัญกรรมในรัชกาลที่ ๔ นามสมญาเจ้าพระยายมราชในรัชกาลที่ ๔ มีสร้อยดังนี้ เจ้าพระยายมราช ชาติเสนางคนรินทร์ มหินทราธิบดี ศรีวิไชยราชมไหสวรรยบริรักษ์ ภูมิพิทักษโลกาธิกรณ์ ทัณฑฤทธาดิศรสิงหพาหเทพมุรธาธร มหานครบาลสมุหบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ ทรงตั้งเมื่อวัน ๕ ๙ ๑๐ ค่ำ ปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔ มีลำเนาใบกำกับหิรัญบัตรดังนี้ ÷

ให้เลื่อนพระยาสุรเสนา ขึ้นเปนเจ้าพระยา มีนามตามจาฤกไว้ในหิรัญบัตร เปนอธิบดีในกรมพระนครบาล ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ ตั้งแต่ณวัน ๕ ๙ ๑๐ ค่ำ ปีกุนตรีศก ศักราช ๑๒๑๓ บุตรของท่าน คือ พวกพี่น้องพระยาเพ็ชรชฎา นก พระพรหมบริรักษ์ น้อย

เจ้าพระยายมราช นุช

เจ้าพระยายมราช นามเดิมนุช เปนเจ้าพระยาภูธราภัยดังกล่าวมาแล้ว

เจ้าพระยายมราช ครุฑ

เจ้าพระยายมราช เสนาบดีจตุสดมภ์กรมเมือง นามเดิมครุฑ เดิมจะเปนอะไรมาก่อนไม่ทราบ ปรากฏเมื่อเปนจมื่นสรรพเพธภักดี หัวหมื่นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓ ครั้นมาในรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เปนพระยาจำนงภักดี จางวางมหาดเล็ก แล้วเปนพระยาราชวรานุกูล

มีความในลำดับเสนาบดีว่า เมื่อเจ้าพระยายมราช นุช เลื่อนไปเปนเจ้าพระยาภูธราภัยแล้ว จึงโปรดให้พระยาราชวรานุกูล ครุฑ บุตรพระยาอภัยรณฤทธิ เปนเจ้าพระยายมราช ทรงตั้งเมื่อณวัน ๖ ๆ ๑๒ ๑๒ ค่ำ ปีชวด พ.ศ. ๒๔๐๗ มีสำเนาประกาศดังนี้ ÷

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาล เปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๐๗ พรรษา จุลศักราช ๑๒๒๖ ปัตยุบันกาล มุสิกสังวัจฉรกติกมาศกาฬปักษ์ทวาทสดิถี ศุกรวารบริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ สุทธสมมุติเทพยพงษ์ วงษาดิศวรกษัตริย์ วรขัติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ ปรเมนทรธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตรพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาราชวรานุกูล วิบูลยภักดีพิริยพาห เปนบุตรพระยาอภัยรณฤทธิ ช้าง เปนข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณมาจนในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว บัดนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้เปนที่ปลัดทูลฉลองในกรมมหาดไทย แลเปนผู้ใหญ่เข้าใจในการศึกสงคราม ได้เคยไปปราบปรามปัจจามิตรระงับการกำเริบในประเทศราชให้สงบโดยสวัสดี แลได้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณมาแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย อนึ่งมีปรีชาฉลาดรอบรู้ในราชกิจน้อยใหญ่แลได้ทรงคุ้นเคยสนิทชิดชอบพระราชอัธยาไศรยมานาน สมควรจะเปนเสนาบดีผู้ใหญ่ได้ จึงมีพระบรมราชโองการมาร

พระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เลื่อนพระยาราชวรานุกูล วิบูลยภักดี พิริยพาห ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เปนปลัดทูลฉลองในกรมมหาดไทยนั้น เลื่อนที่เปนเจ้าพระยายมราช ชาติเสนางคนรินทร์ มหินทราธิบดี ศรีวิไชย ราชมไหสวรรยบริรักษ์ ภูมิพิทักษโลกาธิกรณ์ ทัณฑฤทธาดิศวร สิงหพาหเทพยมุรธาธร มหานครบาลสมุหบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ เปนประธานาธิบดีในกรมพระนครบาล ขอให้มีความเจริญชนมายุวรรณศุขพละปฏิภาณ คุณสารสมบัติ ศิริสวัสดิพิพัฒมงคล สุนทรผลบริบูรณ์ทุกประการ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไปสิ้นกาลนาน เทอญ ฯะ

เจ้าพระยายมราช ครุฑ เกิดปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๕๑ ถึงอสัญกรรมในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีเถาะ พ.ศ. ๒๔๑๐ อายุ ๖๐ ปี บุตรหลานหาปรากฏไม่

เจ้าพระยายมราช แก้ว

เจ้าพระยายมราช เสนาบดีจตุสดมภ์กรมเมือง นามเดิมแก้ว เปนบุตรเจ้าพระยาบดินทรเดชา เดิมเปนนายจิตรหุ้มแพรมหาดเล็ก แล้วเปนจมื่นสมุหพิมาน ปลัดกรมพระตำรวจ แล้วเปนพระพรหมบริรักษ์ พระมหาเทพเจ้ากรมพระตำรวจในรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๔ ได้เปนพระยาสีหราชเดโชแล้วเปนเจ้าพระยากำแหงสงคราม ฯ ผู้สำเร็จราชการเมืองนครราชสิมา แล้วจึงเปนเจ้าพระยายมราช

มีความในลำดับเสนาบดีว่า เมื่อเจ้าพระยายมราช ครุฑ ถึงอสัญกรรมแล้ว โปรดให้เจ้าพระยานครราชสีมา แก้ว บุตรเจ้าพระยาบดินทรเดชามาเปนเจ้าพระยายมราช ท่านเกิดเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๓๔๗ อยู่มาจนรัชกาลที่ ๕ ถึงอสัญกรรมเมื่อปีมแม พ.ศ. ๒๔๑๔ อายุ ๖๘ ปี บุตรของท่าน คือ พระยาเพ็ชรชฎา ดิศ เปนต้น ซึ่งเปนบิดาพระยาไกรโกษา ทัศ พระยาอนุชิตชาญไชย สาย พระยาสิงห์เสนี สอาด แลเปนปู่พระยาบุรินทราชฤทธิ ชวน พระยานครราชเสนี กาจ ก็เปนบุตรของเจ้าพระยายมราช แก้ว

เจ้าพระยาพลเทพ เอี่ยม

เจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีจตุสดมภ์กรมนา นามเดิม เอี่ยม เปนราชินิกุล บุตรคุณม่วงธิดาเจ้าคุณชูโตพระเชษฐาสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี เดิมในรัชกาลที่ ๒ เปนนายพลพ่าย มหาดเล็กหุ้มแพร แล้วเปนนายจ่าเรศ ในรัชกาลที่ ๓ เปนหลวงฤทธินายเวร แล้วเปนจมื่นศรีสรรักษ์หัวหมื่นมหาดเล็กมาในรัชกาลที่ ๔ จึงโปรดให้เปนเจ้าพระยาพลเทพ

มีความในลำดับเสนาบดีว่า แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดตั้งเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์เปนพระราชญาติ ชื่อ เอี่ยม เปนเจ้าพระยาพลเทพ ท่านเกิดปีมเสง พ.ศ. ๒๓๔๐ ถึงอสัญกรรมปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔ อายุ ๕๕ มีบุตรหลานทำราชการหลายคน คือ พวกพี่น้องเจ้าหมื่นเสมอใจราช เอม พระยาอุไทยธรรม อ่อน แลท้าวอินทรสุริยา อาบ เปนต้น เปนต้นสกุล ชูโต ท่านอยู่ในตำแหน่งได้สองเดือนถึงอสัญกรรม

ตามที่ว่ามานี้ กล่าวตามเรื่องที่เจ้าพระยาทิพากรวงษ์เรียบเรียงไว้ แลตามที่บอกเล่ากันมา แต่เปนที่น่าสงไสยว่าจะยังไม่ทันพระราชทานหิรัญบัตรทรงตั้งเปนเจ้าพระยาพลเทพ ก็จะถึงอสัญกรรมเสียก่อนแล้ว เพราะเห็นร่างสัญญาบัตรดังนี้ ÷

ให้จมื่นศรีสรรักษ์ ไปว่าที่ผู้ใหญ่ในกรมนา แลเปนที่ปฤกษาการอื่น ๆ ด้วย ตั้งแต่ณวัน ๖ ๆ๑ ๖ ค่ำ ปีกุนตรีศก ศักราช ๑๒๑๓

ต่อมาก็ไม่พบสำเนาที่ทรงตั้งเปนเจ้าพระยาพลเทพเลย ไปพบสำเนาใบกำกับหิรัญบัตรทรงตั้งพระยาพิไชยบุรินทรา หลง เปนเจ้าพระยาพลเทพทีเดียว ในใบกำกับหิรัญบัตรนั้นลงวัน ๕ ๙ๆ ๑๐ ค่ำ ปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔ ภายหลังสัญญาบัตรจมื่นศรีสรรักษ์ เปนผู้สำเร็จราชการกรมนา ๓ เดือนเศษเท่านั้น ที่ว่าอยู่ในตำแหน่ง ๒ เดือนนั้น น่าจะเปนอยู่ในตำแหน่งผู้สำเร็จราชการกรมนา จะยังไม่ทันได้รับพระราชทานหิรัญบัตรเปนเจ้าพระยาพลเทพกระมัง.

เจ้าพระยาพลเทพ หลง

เจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีจตุสดมภ์กรมนา นามเดิมหลง เปนข้าหลวงเดิมพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เดิมจะเปนอะไรมาก่อนไม่ทราบ มาปรากฏเมื่อเปนพระยาพิไชยบุรินทรา

มีความในลำดับเสนาบดีว่า เมื่อเจ้าพระยาพลเทพ เอี่ยม ถึงอสัญกรรมแล้ว จึ่งโปรดให้พระยาพิไชยบุรินทรา หลง ข้าหลวงเดิมเปนเจ้าพระยาพลเทพ มีบุตร คือ นายนุชอาหารบริรักษ์ แลพระศรีทิพโภชน์ ปานอยู่มาจนรัชกาลที่ ๕ สำเนาใบกำกับหิรัญบัตรที่ทรงตั้งดังนี้ ÷

ให้เลื่อนพระยาพิไชยบุรินทรา ขึ้นเปนเจ้าพระยา มีนามตามจาฤกไว้ในหิรัญบัตร เปนอธิบดีในกรมนา ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ ตั้งแต่ณวัน๕ ๑๐ ค่ำ ปีกุนตรีศก ศักราช ๑๒๑๓ ทรงตั้งวันเดียวกันกับเจ้าพระยายมราช สุก อันกล่าวมาแล้ว.

เจ้าพระยามหาศิริธรรม เมือง

เจ้าพระยามหาศิริธรรม นามเดิม เมือง (น้อยใหญ่ก็เรียก) ตำแหน่งผู้รักษากรุง เปนบุตรเจ้าพระยานครศรีธรรมราช น้อย เดิมเปนพระเสนหามนตรีปลัดเมืองนครศรีธรรมราช แล้วเลื่อนเปนพระยาพัทลุง เมื่อเจ้าพระยานครน้อยถึงอสัญกรรมในรัชกาลที่ ๓ มีพระราชประสงค์จะทรงตั้งพระเสนหามนตรี (น้อยกลาง) เปนพระยานคร ทรงพระราชดำริห์ว่าพระยาพัทลุงเปนพี่ใหญ่อยู่ทางนั้นจะไม่ปรองดองกัน จึงทรงตั้งเปนพระยาอุไทยธรรมราช ให้เข้ามารับราชการในกรุงเทพ ฯ ถึงรัชกาลที่ ๔ จึงโปรดให้เปนเจ้าพระยา ตำแหน่งผู้รักษากรุง มีลำเนาที่ทรงตั้งดังนี้

วัน ๖ ๑ ๖ ค่ำ ปีกุนตรีศก (พ.ศ. ๒๓๙๔) ทรงตั้งพระยาอุไทยธรรมราชเปนเจ้าพระยามหาศิริธรรม ผู้รักษากรุง มีลำเนาประกาศดังนี้ ÷

ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาอุไทยธรรมราช เปนคนสนิทชิดชอบพระราชอัธยาไศรยมาช้านาน แต่กาลยังเยาว์เสมอด้วยพระชนมายุไวย แลเปนผู้ขวนขวายในราชการแต่เดิมมา อนึ่งเจ้าพระยานครศรีธรรมราช

ผู้เปนบิดาพระยาอุไทยธรรมราชนั้นเล่า ก็ได้มีความชอบในแผ่นดินมาเปน อันมาก ได้จัดแจงทำของดีดีมีราคา แลหาของประหลาดมาทูลเกล้า ทูลกระหม่อมถวาย ให้เปนเครื่องราโชประโภคใช้สอย เพิ่มภูลศิริราชสมบัติหลายสิ่งหลายประการ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปประทับณที่ใด ๆ ในพระราชนิเวศมหาสถาน ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นสิ่งของซึ่งเจ้าพระยานครศรีธรรมราชได้จัดแจงมาทูลเกล้า ฯ ถวาย ในที่นั้น ๆ โดยมากจนถึงจะกล่าวว่า ของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ซึ่งทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายไว้นั้นมีอยู่ในที่เสด็จประทับทุกแห่งก็ว่าได้ บัดนี้เจ้าพระยานครศรีธรรมราชก็ล่วงลับไปเสียแล้ว ความชอบของเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ก็ควรจะตกอยู่แก่พระยาอุไทยธรรมราช ผู้เปนบุตรใหญ่นั้นด้วย จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้เลื่อนพระยาอุไทยธรรมราช ขึ้นเปนเจ้าพระยามหาศิริธรรม พโลประถัมภ์เทพทวาราวดี ศรีรัตนธาดา มหาประเทศาธิบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ ผู้รักษากรุงเก่า พระราชทานศักดินา ๑๐๐๐๐ มีบันดาศักดิเสมอเหมือนเจ้าพระยานครศรีธรรมราชผู้เปนบิดา ให้เจริญอายุวรรณศุขพละ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณสืบไปสิ้นกาลนานเทอญ ฯ

บุตรหลานของเจ้าพระยามหาศิริธรรมที่รับราชการ คือ พระยาอภัยพิพิธ หนูกลาง แลพระยาศรีสรราช หนูเล็ก ซึ่งเปนบิดาพระยาไชยยศสมบัติ เฉลิม ในบัดนี้เปนต้น ท่านเปนต้นสกุล โกมารกุล—ณนคร

เจ้าพระยานคร น้อยกลาง

เจ้าพระยานครศรีธรรมราช นามเดิมน้อยกลาง เปนบุตรเจ้าพระยานคร น้อย เปนน้องเจ้าพระยามหาศิริธรรม เปนพระเสน่หามนตรีอยู่ก่อน ได้เปนพระยานครศรีธรรมราชในรัชกาลที่ ๓ ต่อจากเจ้าพระยานคร น้อย ครั้นมาในรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เปนเจ้าพระยา จะมีสร้อยชื่ออย่างไร ค้นสำเนาที่ทรงตั้งไม่พบ เข้าใจว่าสร้อยอย่างเดียวกับเจ้าพระยานคร น้อย ผู้บิดา บุตรของเจ้าพระยานคร น้อยกลาง ผู้นี้ ที่รับราชการ คือ เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี หนูพร้อม ซึ่งจะกล่าวในรัชกาลที่ ๕ แลพระยาบริรักษ์ภูเบศร์ เอี่ยม พระศิริธรรมบริรักษ์ ถัด แลเจ้าจอมสว่างในรัชกาลที่ ๕

เจ้าพระยาสงขลา บุญสังข์

เจ้าพระยาวิเชียรคิรี นามเดิมบุญสังข์ เปนบุตรพระยาศรีสมบัติ จางวางเมืองสงขลา ซึ่งเปนน้องเจ้าพระยาพิไชยคิรี บุนฮุย เดิมในรัชกาลที่ ๒ เปนนายพลพ่ายมหาดเล็กหุ้มแพร แล้วเปนหลวงสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา มาในรัชกาลที่ ๓ โปรดให้เลื่อนเปนพระสุนทรนุรักษ์ ครั้นมาถึงรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เปนพระยาวิเชียรคิรีศรีสมุท วิสุทธิศักดา มหาพิไชยสงคราม รามภักดี พิริยพาห ครองเมืองสงขลาตามประเพณีสืบไป ทรงตั้งวัน ๔ ๗/๑๓ ๖ ค่ำ ปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔ ต่อมาถึงปีวอก พ.ศ. ๒๔๐๓ จึงทรงตั้งพระยาวิเชียรคิรี บุญสังข์ เปนเจ้าพระยา มีสำเนาคำประกาศดังนี้ :—

มีพระบรมราชโองการดำรัสว่า เมืองสงขลาได้ว่าเมืองแขกมลายูประเทศราชขึ้นหลายเมือง ตั้งอยู่สุดเขตรแดนหัวเมืองที่ถือน้ำพระพิพัฒสัตยา ฝ่ายปากใต้ต่อแดนเมืองแขกมลายูหลายทิศหลายทาง เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ล่วงมาแล้ว ได้ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงตั้งพระยาผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา เปนตำแหน่งเจ้าพระยาถือศักดินา ๑๐๐๐๐ ในครั้งหนึ่งเปนอย่างมาแล้ว บัดนี้เมืองสงขลากรุงเรืองจำเริญ เปนที่ไปมาค้าขายของลูกค้าต่างประเทศ แลลูกค้าในเมืองก็ตั้งตัวทำมาหากินค้าขาย แลทำสิ่งของต่าง ๆ เจริญขึ้นมากกว่าแต่ก่อน ป้อมแลกำแพงเมืองก็ได้สร้างขึ้น แลทำนุบำรุงไว้ดีงาม เปนสง่าปรากฎกว่าเมืองปากใต้ทั้งปวงอยู่แล้ว พระยาวิเชียรคิรี ศรีสมุทวิสุทธิศักดา มหาพิไชยสงคราม รามภักดี พิริยพาห บุญสังข์ คนนี้ ได้เปนที่ผู้สำเร็จราชการเมืองมาได้ ๙ ปีแล้ว มีความชอบต่าง ๆ เปนคุณแก่ราชการมามาก แต่ไม่มีถ้อยความทุกขอุทธรณ์ฟ้องร้องแต่กรมการผู้น้อย แลไพร่บ้านพลเมือง แลหัวเมืองแขกประเทศราชแต่สักครั้งหนึ่ง ก็เห็นเปนความชอบมากอยู่แล้ว ควรจะเลื่อนที่ให้สูงขึ้นตามอย่างแต่ก่อน เพราะฉนั้น บัดนี้ให้พระยาวิเชียรคิรี ศรีสมุทวิสุทธิศักดา มหาพิไชยสงครามรามภักดี อภัยพิริยพาห ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ชื่อตัวว่า บุญสังข์ คนนี้ เปนเจ้าพระยาวิเชียรคิรี ศรีสมุทวิสุทธิศักดา มหาพิไชยสงครามรามภักดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ จงมีอำนาจได้ว่ากล่าวสิทธิขาดในราชการทั้งปวงตลอดแขวงเมืองสงขลา แลเมืองขึ้นเมืองสงขลาทั้งปวงตามอย่างแต่ก่อน ดังเจ้าพระยาพิไชยคิรี ศรีสมุท

สงคราม ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา ในครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ นั้นจงทุกประการ จงเว้นการควรเว้น หมั่นประพฤติการควรประพฤติ สมควรแก่ตำแหน่งทุกประการ แลรักษาความซื่อสัตย์สุจริตต่อกรุงเทพมหานคร ตามอย่างธรรมเนียมคนที่ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงทั้งปวง ขอให้สิ่งซึ่งเปนประธานในโลกย์ คือ คุณพระพุทธาทิรัตนไตรย แลอานุภาพเทพยดาที่มีมเหศวรศักดิจงรักษา ให้เจ้าพระยาวิเชียรคิรี ศรีสมุทวิสุทธิศักดา มหาพิไชยสงครามรามภักดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาอยู่เย็นเปนศุข มีความเจริญอายุวรรณศุขพละปฏิภาณ ศุภสุนทรสวัสดิสิ้นกาลนานเทอญ ฯะ

ตั้งมาณวัน ๖ ฯ ๘ ค่ำ ปีวอกโทศก เปนปีที่ ๑๐ ของคราดวงที่ประทับนี้ ประจำการแผ่นดินสยาม ศักราช ๑๒๒๒ เปนวันที่ ๓๓๒๗ ในราชการประจุบันนี้

บุตรของเจ้าพระยาวิเชียรคิรี บุญสังข์ ที่รับราชการ คือ พระยาวิเชียรคิรี ชุ่ม ซึ่งเปนบิดาพระยาเพชราภิบาลนฤเบศร์ พ่วง ผู้ว่าราชการเมืองหนองจิกในบัดนี้เปนต้น

เจ้าพระยามหิศราธิบดี

เจ้าพระยามหิศราธิบดี เปนตำแหน่งพิเศษในเมืองนครราชสีมา ปรากฏนามในใบบอกครั้งเกณฑ์ทัพไปตีเมืองเชียงตุง ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๓๙๔ กล่าวถึงที่เมืองนครราชสีมาว่า พระยาปลัดสามท่านผู้หญิงโม้

ซึ่งมีความชอบทั้งสามีภริยาในการต่อสู้พวกขบถเวียงจันท์ เมื่อในรัชกาลที่ ๓ สามีได้เปนที่เจ้าพระยามหิศราธิบดี ภรรยาได้เปนที่ท้าว เจ้าพระยามหิศราธิบดีที่ปรากฏนามในใบบอก จะเปนคนเดียวกันฤๅอีกคน ๑ ไม่ทราบแน่

เจ้าพระยามุขมนตรี เกษ

เจ้าพระยามุขมนตรี นามเดิม เกษ เปนบุตรเจ้าพระยาบดินทรเดชา เปนพี่เจ้าพระยายมราช แก้ว เดิมเปนนายฉัตรหุ้มแพร เปนหลวงสิทธินายเวร แล้วเปนจมื่นเสมอใจราช เมื่อในรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๔ ไปรับราชการในพระบวรราชวัง เปนพระยาราชโยธา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ทรงตั้งเปนเจ้าพระยา ตำแหน่งในพระบวรราชวัง มีนามว่าเจ้าพระยามุขมนตรี ศรีศุภสุนทร บวรราชมหามาตยาธิบดี พิริยพาหะ ถือศักดินา ๘๐๐๐ (ภายหลังว่าได้เพิ่มศักดินาเปน ๑๐๐๐๐) ท่านเกิดเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๓๔๔ อยู่มาจนในรัชกาลที่ ๕ ถึงอสัญกรรมเมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒ อายุ ๖๙ ปี บุตรของท่าน คือ พระยาราชโยธา (เนียม) แลพระยาณรงค์เรืองฤทธิ์ ปลัดเมืองพระตะบอง พระยาสุเรนทร์ราชเสนา พึ่ง เปนต้น

รัชกาลที่ ๕

สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ ช่วง

สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ นามเดิม ช่วง เปนบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงษ์ ดิศ ท่านผู้หญิงจันทร์ธิดาเจ้าพระยาพลเทพ ทองอิน ซึ่งเปนน้องกรมหมื่นนรินทรพิทักษ์ เปนมารดา เดิมในรัชกาล

ที่ ๓ เปนนายไชยขรรค์ มหาดเล็กหุ้มแพร แล้วเปนหลวงสิทธิ นายเวร แล้วเปนจมื่นไวยวรนารถ หัวหมื่น แล้วเปนพระยาศรีสุริยวงษ์ จางวางมหาดเล็ก ครั้นมาในรัชกาลที่ ๔ เมื่อทรงตั้งเจ้าพระยาพระคลัง ดิศ เปนสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงษ์ จึงทรงตั้งพระยาศรีสุริยวงษ์ (ช่วง) เปนเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ สมันตพงษพิสุทธ มหาบุรุษรัตโนดม โปรดให้ถือตราศรพระขรรค์ เปนทำนองผู้ทำการในที่สมุหพระกลาโหม ด้วยสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ยังคงถือตราพระคชสีห์ แลเปนประธานในกระทรวงกลาโหมอยู่ด้วย ต่อเมื่อสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่พิราไลยแล้ว จึงโปรดให้เปนสมุหพระกลาโหม

มีความในลำดับเสนาบดีกล่าวไว้โดยย่อว่า ครั้นถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเศกแล้ว โปรดยาเจ้าพระยาพระคลัง ที่สมุหพระกลาโหม ขึ้นเปนสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงษ์ แล้วโปรดให้พระยาศรีสุริยวงษ์ ช่วง บุตรใหญ่ของท่าน ขึ้นเปนเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ ที่สมุหพระกลาโหม ถือทั้งตราพระคชสีห์แลตราศรพระขรรค์ ๆ นับเสมอตราจักรของเจ้าพระยาจักรี

นามเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ ที่เปนสมุหพระกลาโหม มีสร้อยดังนี้ ฯ เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ สมันตพงษพิสุทธ มหาบุรุษรัตโนดม บรมราชุตมัคมหาเสนาธิบดี วรคชสีห์สิงหมุรธาธร จักรรัตนสหจร สุรศรขรรคพิเศศสัญจาธารินทร์ ทักษิณนครคามรัษฎานุกิจการ ทวยหาญสมุหมาตยานุพินัย ยุติ

ธรรมาภิชยาไศรยสยามโลกานุปาลนนารถ ปรเมนทรมหาราชวราณาจักโร ประการ ปรีชาญาณวรยศชาดา อภัยพิริยบรากรมพาหุ

มาในรัชกาลที่ ๕ ได้เปนผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน กล่าวกันว่าจะโปรดให้เปนสมเด็จเจ้าพระยา ท่านกราบบังคมทูลขอตัว อ้างว่า สมเด็จองค์ใหญ่องค์น้อยเปนสมเด็จเจ้าพระยาอยู่ไม่ได้เท่าไรก็พิราไลย จึ่งพระราชทานแต่เกียรติยศเพิ่มขึ้น มีสำเนาประกาศว่า

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๑ พรรษา ปัจยุบันกาล สัปปสังวัจฉรไพศาขมาศกาฬปักษ์ เอการสีดิถีครุวาร บริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษรัตนราชรวิวงษ์ วรุตมพงษบริพัตร วรขัติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ ๆ บรมินทรธรรมิกมหาราชาธิราช บรมบพิตร พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้ประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ์ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อย แลทวยหาญราษฎรทั้งปวงในกรุงนอกกรุงให้ทราบทั่วกันว่า เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ สมันตพงษพิสุทธ มหาบุรุษรัตโนดม ที่สมุหพระกลาโหม เปนมหามัตยตระกูลประยูรวงษ์พงษ์อรรคมหาเสนาธิบดี ผู้ได้อุปถัมภ์ช่วยทำนุบำรุงศิริราชสมบัติ รักษาแผ่นดินมาหลายชั้นชั่วสืบเนื่องมามิได้ขาด แลเปนพระบรมญาติผู้ใหญ่สนิทเนื่องในพระวงษ์นี้ ได้รับราชการมีตำแหน่งถานันดรมาแต่ยังเยาว์ครั้งแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาไลย ก็ทรงนับถือว่าเปนพระบรมญาติอันยิ่งใหญ่ ควรเปนที่คำนับในพระบรมราชวงษานุวงษ์ทั้งปวง แลในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้มีอิศริยยศใหญ่ เปนที่พระยาศรีสุริยวงษ์ จางวางมหาดเล็ก แลเปนผู้บัญชาการสร้างป้อมกำแพงในกรุงแลหัวเมืองหลายตำบล แลจัดการเรือรบเรือไล่ป้องกันพระนคร เปนที่ไว้วางพระราชหฤไทยในราชการซึ่งเกี่ยวข้องกับชนชาวต่างประเทศ ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ เลื่อนที่ให้เปนประธานาธิบดีผู้ใหญ่ ว่าราชการในกรมพระกลาโหมแลการต่างประเทศ ก็ไม่มีเหตุซึ่งจะต้องทรงพระราชดำริห์ติเตียนประการใด ถึงในแผ่นดินปัจจุบันนี้ได้อุปถัมภ์ทำนุบำรุงจัดการแผ่นดินให้เปนปรกติเรียบร้อยด้วยดี แลมีวิริยปรีชาวิจารณะกิจอันยิ่งใหญ่รับว่าราชการต่าง ๆ ซึ่งราษฎรแลข้าทูลลอองธุลีพระบาทได้ความเดือดร้อนทุกข์เข็ญ ให้รำงับดับไปด้วยความเย็นใจทั่วน่าเปนเนืองนิจมามิได้ขาด มิได้ต้องลำบากพระราชหฤไทย แลมีอัธยาไศรยหนักแน่นน้อมไปในยุติธรรมแลยั่งยืนมิได้หวั่นไหวผันแปรไปด้วยการอนาคตปัจจุบัน ดุจดวงพระอาทิตย์พระจันทร์เปนประธานโลก อาจรำงับดับสรรพทุกข์โศกไภยพิบัติอันตราย ซึ่งจักบังเกิดแลเกิดขึ้นแก่พระบรมวงษานุวงษ์ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยทั้งหลายทุกถ้วนหน้า แลมีดำริห์ปราถนาแต่ในสุจริต คิดจะทำนุบำรุง

พระบรมราชวงษ์ดำรงราชตระกูลไว้มิให้เสื่อมสูญเสียพระเกียรติยศ หวังจะให้วัฒนาถาวรจิรฐิติกาลปรากฏสืบไปชั่วฟ้าแลดิน แลมีกระมลจิตรโอบอ้อมอารีรักษ์ครอบครองบรรดาประยูรวงษ์ แลสงเคราะห์อนุเคราะห์โดยถานันดรยศแลทรัพย์สมบัติ เพื่อจะได้ดำรงตระกูลวงษ์ไว้มิให้เสื่อมทราม เปนความชอบอันยิ่งใหญ่ไม่มีที่สุด สมควรจะเปนอรรคมหาประธานาธิบดี มีอิศริยยศใหญ่ยิ่งปรากฏในแผ่นดิน จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ให้สถาปนาเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ สมันตพงษพิสุทธ มหาบุรุษรัตโนดม ที่สมุหพระกลาโหม ให้มีอำนาจได้สิทธิขาดราชการทั้งปวง แลให้สำเร็จสรรพอาญาสิทธิ์ถึงประหารชีวิตรคนที่ควรจะถึงแก่อุกฤษฐโทษได้ มีมหันตเดชานุภาพยิ่งใหญ่ไม่มีผู้เสมอ เปนอรรคมหาประธานาธิบดีในการทำนุบำรุงศิริราชสมบัติ แลสกลราชอาณาจักรทั้งสิ้น ทรงดวงตรามหาสุริยมณฑลเปนสำคัญ

ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอิศริยยศให้ถือศักดินา ๓๐๐๐๐ ตั้งจางวางทนาย เปนหลวงบำรุงวรามาตย์ ปลัดจางวางทนาย เปนขุนประสาทภักดี สมุหบาญชีทนาย เปนหมื่นศรีพยุหรักษ์

ครั้นปีระกา พ.ศ. ๒๔๑๖ ทรงตั้งเปนสมเด็จเจ้าพระยา มีสำเนาประกาศดังนี้

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๖ พรรษา

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ สมันตพงษพิสุทธ มหาบุรุษยรัตโนดม ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณในแผ่นดิน แต่ในรัชกาลที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ มาช้านานได้มีคุณูปการในราชกิจใหญ่น้อยเปนอันมาก ได้ทำนุบำรุงพระราชอาณาจักรสยาม อุดหนุนกระแสพระราชดำริห์ มิให้เพลี่ยงพล้ำต่ออริราชดัษกรภายในภายนอกจำพวกที่คิดจะเบียดเบียนกรุงเทพมหานครโดยอำนาจ ให้เสื่อมถอยน้อยกำลังสงบไปได้โดยยุติธรรม แลจัดการแผ่นดินให้ผาศุกเปนปรกติเรียบร้อยดีมิได้มีวิหิงษาอุปัทวาการอันใดอันหนึ่ง ครั้นถึงในรัชกาลปัจจุบันนี้ ได้รับตำแหน่งที่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดินฉลองพระเดชพระคุณโดยอัธยาไศรยเที่ยงธรรมซื่อตรง มิได้เห็นแลเกรงแก่ผู้ใดจะว่ากล่าวตัดสินการสิ่งใดจะให้เปนคุณเปนประโยชน์ทั่วกัน แลเปนแบบอย่างต่อไปภายน่าสิ้นกาลนาน แลได้ช่วยทำนุบำรุงพระบรมวงษานุวงษ์ใหญ่ผู้น้อย ให้ได้ตั้งอยู่ในความศุขความเจริญทั่วไป มิได้มีความรังเกียจร้าวฉานแก่กัน กับทั้งข้าราชการทั้งปวงได้อยู่เย็นเปนศุขทั่วกัน ทั้งพระราชอาณาเขตร แลดำริห์ราชการซึ่งเปนเหตุเปนคุณ มีความเจริญแก่แผ่นดินเปนหลายประการดำรงอยู่ในธรรมสัจสุจริตหาผู้เสมอมิได้ สมควรจะเปนผู้รับบรมราชอิศริยศมหันตเดชานุภาพ มีเกียรติยศใหญ่ยิ่งในแผ่นดิน สมควรแก่ความชอบได้

จึงมีพระบรมราชโองการมานพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เลื่อนที่เจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ เปนสมเด็จเจ้าพระยา มีสมญาภิไธยนามตามจาฤกในพระสุพรรณบัตรว่า สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ สมันตพงษ

พิสุทธ มหาบุรุษยรัตโนดม บรมราชุตมรรคมหาเสนาธิบดี มหาสุริยมัณฑลีมุรธาธร จักรรัตนสหจรสุรศรธรรค์วรลัญจธารินทร์ ปรมินทรมหาราชวรานุกูล สรรพกิจจานุกิจมูลประสาท ปรมามาตยกุลประยูรวงษวิวัฒน์ สกลรัชวราณาจักโรประสดัมภ์ วรยุทธรรมอาชวาธยาไศรย ศรีรัตนไตรยคุณาภรณ์ภูสิต อเนกบุญฤทธิประสิทธิสรรค์ มหันตวรเดชานุภาพบพิตร อัชนามเปนบรมราชุตมรรคมหาเสนินทรประธานาธิบดี มีอำนาจบรมอิศริยยศบันดาศักดิ ๓๐๐๐๐ ยิ่งกว่าจตุสดมภ์มนตรี ๓ เท่า ดำรงตรามหาสุริยมณฑลได้บังคับบัญชาสิทธิขาดราชการแผ่นดินในกรุงนอกกรุง ทั่วพระราชอาณาจักรแลสำเร็จสรรพอาญาสิทธิ ประหารชีวิตรคนที่ถึงแก่อุกฤษฐโทษมหันตโทษได้ ขอให้สิ่งซึ่งเปนต้นเหตุ เปนใหญ่ในโลกย์ จงอนุเคราะห์บำรุงบริรักษ์สมเด็จเจ้าพระยา ผู้ดำรงมหิศวรศักดิวรเดชานุภาพบพิตร ยืนยาวหาอันตรายมิได้ ให้เจริญชนมายุพรรณสุขพละปฏิภาณ คุณสารสมบัติสรรพศรีสวัสดิพิพัฒมงคล วิบุลยอิฐผลกระมลปรีดาผาศุกทุกประการเทอญ ฯ

ให้ตั้งจางวางทนาย เปนหลวงบำรุงวรามาตย์
ให้ตั้งปลัดจางวางทนาย เปนขุนประสาทภักดี
ให้ตั้งสมุหบาญชีทนาย เปนหมื่นศรีพยุหรักษ์

สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ เกิดเมื่อปีมโรง พ.ศ. ๒๓๕๑ พิราไลยเมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๒๕ อายุได้ ๗๕ ปี บุตรของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ คือ เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ (วร) ซึ่งจะกล่าวต่อไป แลคุณกลางภรรยาพระยาสีหราชฤทธิไกร (แย้ม บุณยรัตพันธุ์)

เจ้าพระยาทิพากรวงษ์ ขำ

เจ้าพระยาทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบดี เสนาบดีจตุสดมภ์กรมท่า ว่าการต่างประเทศ นามเดิม ขำ บุนนาค เปนบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงษ์ เปนน้องต่างมารดากับสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ เดิมเมื่อรัชกาลที่ ๓ เปนนายพลพันมหาดเล็กหุ้มแพร แล้วเปนจมื่นราชามาตย์ ปลัดกรมพระตำรวจ มาในรัชกาลที่ ๔ โปรดให้จมื่นราชามาตย์มียศเปนเจ้าพระยา เรียกกันว่า เจ้าพระยาผู้ช่วย ด้วยสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงษ์ ยังคงเปนประธานกรมท่าอยู่ มีสำเนาสัญญาบัตรดังนี้

ให้จมื่นราชามาตย์ ไปช่วยราชการในกรมท่า แลช่วยตริตรองธุระทั้งปวงในการรักษาแผ่นดินด้วย ตั้งแต่วัน ๖ ๑ ๖ ค่ำ ปีกุนตรีศก ศักราช ๑๒๑๓

แล้วทรงตั้งเปนเจ้าพระยารวิวงษ์มหาโกษาธิบดี เข้าใจว่าทรงตั้งเมื่อปีเถาะจุลศักราช ๑๒๑๕ พ.ศ. ๒๓๙๖ เมื่อสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงษ์พิราไลยแล้ว ตั้งพร้อมกับเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ เปนที่สมุหพระกลาโหม แต่สร้อยนามอย่างไรไม่พบร่าง เห็นจะเหมือนกันกับนามหลังซึ่งทรงแปลงใหม่ด้วยเหตุท่านป่วยเจ็บ ถือว่าอักษรต้นนามเปนกาลกินี จึงเปลี่ยนนามพระราชทานใหม่ว่า เจ้าพระยาทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบดี นานาไพรัชไมตรีบริรักษ์ ยุติธรรมพิทักษ์ราชศักดานุการ ราชสมบัติสารพิพัฒน์ ประทุมรัตนมุรธาธร สมุทรนครเกษตราธิบาล สรรพดิฐการมหิศวรฤทธิธาดา พิพิธกุศลจริยาภิธยาไศรย อภัยพิริยบรากรมพาหุ ภายหลังท่านป่วยจักษุ กราบถวายบังคมลาออกจากการประจำเพื่อรักษาโรค จนสิ้น

รัชกาลที่ ๔ มาถึงรัชกาลที่ ๕ ในปีมเสงเอกศก จุลศักราช ๑๒๓๑ โปรดให้กำกับราชการกรมท่า เพิ่มอิศริยศักดิเจ้าพระยาทิพากรวงษ์เปนพิเศษ มีสำเนาประกาศดังนี้

ท่านเจ้าพระยาทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบดี ได้ทำราชการมีถานันดรยศปรากฎมาตั้งแต่ครั้งในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ไม่มีความผิดสิ่งใดจนตลอดรัชกาลที่ ๓ เมื่อถึงรัชกาลที่ ๔ ท่านมหาเสนาบดีผู้ใหญ่ได้ชุมนุมกันมีบัญชาสั่ง ให้ไปเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เสด็จมารับรองดำรงศิริราชสมบัติ เปนปฐมเหตุก่อนข้าราชการทั้งปวง เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วทรงเห็นว่าเปนผู้ซื่อสัจสุจริตเรียบร้อยอยู่ ควรจะชุบเลี้ยงให้เปนผู้ใหญ่ได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้เปนที่เจ้าพระยาจตุสดมภ์ในกรมท่า ท่านก็ได้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณตามตำแหน่งมา แลได้ทำการใหญ่ ๆ ที่เปนคุณแก่แผ่นดิน คือ ขุดคลองมหาสวัสดิ์ คลองเจดีย์บูชา แลคลองสนนตรง แลสถาปนาการปฏิสังขรณ์องค์พระมหาสถูปพระประถมเจดีย์ของโบราณ ซึ่งชำรุดรกร้างมาหลายร้อยปี ให้ประดิษฐานคืนขึ้นดีงาม เปนที่เจริญความเลื่อมใส สืบอายุกาลพระบรมพุทธสาสนา ในที่บริเวณนั้นโตใหญ่กว่าพระอารามอื่น ๆ เหลือกำลังผู้ที่จะฉลองพระเดชพระคุณได้ ก็ทำให้สำเร็จขึ้นได้โดยพระราชประสงค์ ในวงสังหวัดนั้นมีกุฎีศาลาที่อาไศรยสัปรุษ แลพระราชวังที่ประทับพร้อมสรรพทุกประการ ทำที่รกที่ป่าให้เปนบ้านแลไร่นา เกิดภาษีอากรเปนประโยชน์

ในแผ่นดินนี้มาก เปนความชอบอันยิ่งใหญ่ อนึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้ท่านทำวัดเฉลิมพระเกียรติ การที่ค้างอยู่แลพระสมุทเจดีย์ วัดบางพระ วัดเกาะสีชัง ก็ทำจนแล้วได้ดังพระราชอัธยาไศรย แลท่านได้รับราชการที่เกี่ยวข้องกับชนชาวต่างประเทศมาถึง ๑๓ ปี ก็ไม่มีระแวงความผิดสิ่งใดให้เปนเหตุแก่บ้านเมือง ก็เปนความชอบอีกประการหนึ่ง ภายหลังท่านป่วยจักษุกราบถวายบังคมลาออกรักษาตัว มาจนถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ ทรงพระราชดำริห์เห็นว่า เปนผู้มีชนมายุเจริญ เปนผู้ใหญ่ มีอัธยาไศรยเรียบร้อยเที่ยงธรรม แลได้เคยรับราชการใหญ่ ๆ มาหลายครั้ง ไม่ควรจะทิ้งไว้ให้เปนคนนิ่งนอกราชการอยู่

จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้สถาปนาเจ้าพระยาทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบดี มีอำนาจได้สำเร็จราชกิจในการต่างประเทศ แลเปนที่ปฤกษาคิดอ่านราชการแผ่นดินด้วย พระราชทานให้เพิ่มศักดินา ๑๐๐๐๐ เปน ๒๐๐๐๐ ยิ่งกว่าจตุสดมภ์มนตรี ๒ เท่า ทรงดวงตราจันทรพิมานมณฑลเปนสำคัญ ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานอิศริยยศ ตั้งจางวางทนาย เปนขุนทิพากรบริรักษ์ ให้ถือศักดินา ๖๐๐ ให้ปลัดจางวางเปนหมื่นพิทักษ์วรบาท ให้ถือศักดินา ๔๐๐ ให้สมุหบาญชีเปนหมื่นอักษรสาตรปรีชา ให้ถือศักดินา ๓๐๐ จงเจริญชนมายุพรรณสุขพละปฏิภาณ คุณสารสมบัติ สรรพศิริสวัสดิพิพัฒมงคล ศุภสุนทรผลทุกประการเทอญ ฯ

เจ้าพระยาทิพากรวงษ์ ฯ พิราไลยเมื่อปีมะเมีย โทศกจุลศักราช ๑๒๓๒ พ.ศ. ๒๔๑๓ อายุ ๕๘ ปี ท่านไม่มีบุตรชายหญิง

เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ วร

เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ ที่สมุหพระกลาโหม นามเดิม วร บุนนาค เปนบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงษ์ เดิมในรัชกาลที่ ๓ เปนนายจันมีชื่อมหาดเล็กหุ้มแพร ตรงกับนายฉันในบัดนี้ ถึงรัชกาลที่ ๔ เปนเจ้าหมื่นไวยวรนารถ แล้วเปนพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ จางวางมหาดเล็ก ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ โปรดให้เปนเจ้าพระยา ที่สมุหพระกลาโหม เมื่อปีมเสงเอกศกจุลศักราช ๑๒๓๑ เนื้อความในประกาศดังนี้

อนึ่งทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ จางวางมหาดเล็ก ก็เปนพระบรมญาติสนิทเนื่องในพระวงษ์นี้ ได้ทำราชการสนองพระเดชพระคุณมีตำแหน่งถานันดรยศมา แต่ครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดให้เลื่อนที่เปนพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ จางวางมหาดเล็กมาช้านาน ได้เปนผู้บัญชาการต่อแลตกแต่งเรือรบ เรือพระที่นั่งกลไฟ แลเรืออื่น ๆ แลบังคับบัญชาการทหารอย่างยุโรป เปนคุณแก่แผ่นดินมากหลายประการ แลมีวิริยปรีชาญาณสามารถ มีน้ำใจองอาจแกล้วกล้า รอบรู้ในราชกิจน้อยใหญ่ แลได้ทรงคุ้นเคยเปนที่สนิทชิดชอบพระราชอัชยาไศรยแต่เดิมมา บัดนี้ตั้งอยู่ในที่ปฤกษาราชการต่าง ๆ สมควรจะเปนเสนาบดีที่ตำแหน่งผู้ใหญ่ได้

จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เลื่อนพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ ผู้เปนพระบรมญาติอันประเสริฐ เปนเจ้าพระยาที่สมุหพระกลาโหม มีสร้อยนามเพิ่มต่อไปดังนี้ เจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ พิพัฒนศักดิ อรรคยโสดมบรมนาถ วรุตมามาตย์มหาเสนาธิบดี วรคชสีหสิงหมุรธาธร ทักษิณนครคามรัษฎานุกิจการ ทวยหาญพลพยุหเนตร นเรศวรนายกสยามดิลกเสนางคนฤบดินทร์ ปรมินทรมหาราชวโรปการกิจ สรรพประสิทธิยุติธรรมธาดา อภัยพิริยบรากรมพาหุ สมุหพระกลาโหม

บุตรธิดาเจ้าพระยาสุรวงษ์ไวยวัฒน์ ที่มีบันดาศักดิสูงเมื่อในรัชกาลที่ ๕ คือ เจ้าพระยาสุรวงษ์วัฒนศักดิ์ (โต) ๑ เจ้าคุณจอมมารดาแพ ๑ เจ้าจอมมารดากรมขุนสุพรรณภาควดี พระองค์เจ้าสุวภักตร์วิไลยพรรณ พระองค์เจ้าบัณฑรวรรณวโรภาศ เจ้าจอมมารดาโหมด ๑ เจ้าจอมมารดากรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ (พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงษ์) กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาศ (พระองค์เจ้าสุริยงค์ประยุรพันธุ์) บุตรของท่านที่รับราชการได้รับพระราชทานพานทอง คือ พระยาประภากรวงษ์ ชาย พระยาพรงสุรเดช อั้น พระยาไมตรีวิรัชกฤตย์ พุ่ม เปนต้น

เจ้าพระยาภาณุวงษ์ ท้วม

เจ้าพระยาภาณุวงษ์มหาโกษาธิบดี เสนาบดีจตุสดมภ์กรมท่า นามเดิม ท้วม บุนนาค เปนบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงษ์ ถวายตัวทำราชการเปนมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๔ ได้เปนนายไชยขรรค์

หุ้มแพร แล้วเปนจมื่นทิพรักษา แล้วเปนจมื่นราชามาตย์ ไปในคณะทูตไทยที่ไปเมืองอังกฤษครั้งแรก กลับมาได้เลื่อนที่เปนพระเพ็ชรพิไสยศรีสวัสดิ์ ปลัดเมืองเพ็ชรบุรี เปนนายงานสร้างพระนครคีรี แลสพานช้างข้ามแม่น้ำเพ็ชรบุรี ในปลายรัชกาลเลื่อนเปนพระยาเทพประชุน ปลัดทูลฉลองกลาโหม ถึงรัชกาลที่ ๕ เปนเสนาบดีกรมท่า เมื่อณวัน ๕ ๑๑ ๖ ค่ำ ปีมเสงเอกศก พ.ศ. ๒๔๑๒ คำประกาศพบแต่ที่แปลเปนภาษาอังกฤษ แปลได้เนื้อความดังนี้

อนึ่งทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาเทพประชุนรอบรู้ราชการต่าง ๆ ได้เคยไปราชการทูตถึงกรุงลอนดอน เมื่อกลับมาก็ได้รับราชการมีบำเหน็จความชอบหลายอย่าง ทั้งมีความสัจซื่อมั่นคง แลเข้าใจขนบธรรมเนียมต่างประเทศอยู่ สมควรจะรับราชการสนองพระเดชพระคุณในตำแหน่งเสนาบดีว่าการต่างประเทศได้ จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เลื่อนพระยาเทพประชุน เปนเจ้าพระยาภาณุวงษ์มหาโกษาธิบดี ศรีวิบุลยยศสุนทรศักดิ์ อรรคมหาราชานุกูลกิจ วิจิตรวรปรีชาญาณ ราชสมบัติสารไพบุลยพิพัฒน์ ประทุมรัตนมุรธาธร สมุทคีรีนครเกษตราธิบาล สรรพดิฐการมหิศวรฤทธิธาดา เมตยาชวาภิรยาไศรย อภัยพิริยบรากรมพาหุ นาคนาม ที่เจ้าพระยาพระคลัง ถือศักดินา ๑๐๐๐๐

เจ้าพระยาภาณุวงษ์มหาโกษาธิบดี กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีว่าการต่างประเทศในรัชกาลที่๕ เมื่อปีระกาสัปตศกจุลศักราช๑๒๔๗ พ.ศ. ๒๔๒๘ บุตรของท่าน คือ พระยาราชานุประพันธ์ ทุ้ย พระยาธรรมสารเนติ ถึก พระยาจำนงคดีการ เทพ เปนต้น

เจ้าพระยายมราช เฉย

เจ้าพระยายมราช เสนาบดีจตุสดมภ์กรมเมือง นามเดิม เฉย เปน ข้าหลวงเดิมในรัชกาลที่ ๔ ตำแหน่งจางวางตำรวจ ครั้นเสด็จเถลิงถวัลย ราชสมบัติแล้ว โปรดให้นายเฉยจางวางตำรวจข้าหลวงเดิม เปนพระอินทร เทพ เจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ แล้วโปรดให้เปน พระยาอภัยรณฤทธิ์ จางวางกรมตำรวจ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๕ มาในรัชกาล ที่ ๕ โปรดให้เปนเจ้าพระยายมราช เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๔ มีสำเนาที่ทรงตั้ง พบแต่ใบกำกับหิรัญบัตรดังนี้

ให้พระยาอภัยรณฤทธิ์ เปนเจ้าพระยายมราช ที่จตุสดมภ์ เปนประธานา ธิบดีในกรมพระนครบาล มีราชทินนาม ตามจาฤกในหิรัญบัตรนั้นแล้ว ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ ตั้งแต่ณวัน ๔ ๖๑๑ ค่ำ ปีมแมตรีศกศักราช ๑๒๓๓ เปน วันที่ ๑๐๔๔ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

สร้อยนามเห็นจะอย่างเดียวกันกับเจ้าพระยายมราชในรัชกาลที่ ๔ ค้น สำเนาหิรัญบัตรไม่พบ บุตรของท่าน คือ พระยาอภัยรณฤทธิ์ เวก ซึ่งเปน บิดาพระยาอภัยรณฤทธิ เชย ในบัดนี้เปนต้น ท่านเปนต้นสกุลยมาภัย

เจ้าพระยาธรรมา มั่ง

เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี เสนาบดีจตุสดมภ์กรมวัง นามเดิม มั่ง สนธิรัตน เปนบุตรเจ้าพระยารัตนาพิพิธ เปนน้องเจ้าพระยาธรรมา เสือ ในรัชกาลที่ ๔ เดิมจะเปนตำแหน่งใดมาก่อนไม่ทราบ มาทราบเมื่อเปน

พระราชพินิจจัย ในรัชกาลที่ ๓ ในรัชกาลที่ ๔ เปนพระยาอุไทยมนตรี ผู้ว่าราชการเมืองปราจิณบุรี แล้วเปนพระยามหาอำมาตย์ในรัชกาลที่ ๔ ครั้นถึงรัชกาลที่ ๕ โปรดให้เปนเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี จะทรงตั้งปีเดือนวันใด ไม่พบจดหมายเหตุ แต่คงอยู่ในตอนต้นรัชกาล เมื่อคราวบรมราชาภิเศกครั้งหลัง พ.ศ. ๒๔๑๖ เปนเจ้าพระยาธรรมาแล้ว บางทีจะเปนพร้อมกับเจ้าพระยายมราช เฉย ฤๅราว ๆ กัน สร้อยนามเจ้าพระยาธรรมาในรัชกาลที่ ๔ มีสองอย่างตามที่ได้พบ คือ อย่างเจ้าพระยาธรรมา เสือ นั้นอย่างหนึ่ง อย่างเจ้าพระยาธรรมา บุญศรี ซึ่งเปนเจ้าพระยาสุธรรมมนตรีอันจะกล่าวต่อไป นั้นอย่างหนึ่ง เจ้าพระยาธรรมา มั่ง คนนี้ จะมีสร้อยนามอย่างไหนหาพบร่างไม่ บุตรของท่าน คือ พระยาอุไทยมนตรี ทิม พระยาบุริมทิศพิไชย สุด ซึ่งเปนบิดาพระยาวรวิไชยวุฒิกร เลื่อม ในบัดนี้

เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี บุญศรี

เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี นามเดิม บุญศรี เดิมในรัชกาลที่ ๓ เปนนายจ่ารงมหาดเล็ก แล้วเปนจมื่นไวยวรนารถหัวหมื่น แล้วโปรดให้เปนพระยาพิพัฒโกษา ปลัดทูลฉลองกรมท่า มาในรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เปนพระยามหาอำมาตย์ แล้วโปรดให้เปนเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ มีสำเนาพบแต่ใบกำกับหิรัญบัตร ดังนี้

ให้พระยามหาอำมาตยาธิบดี พิรียพาห สมุหมหาดไทยฝ่ายเหนือ เลื่อนขึ้นเปนเจ้าพระยา มีนามได้จาฤกไว้ในหิรัญบัตรว่า เจ้าพระยาธรรมา

ธิกรณาธิบดี ศรีสุวิรคุณ ราชวรกุลนิกรานุรักษ์ มหาสวามิภักดิบรมราโชปการาภิรมย์ สรรโพดมกิจวิจารณมหามณเฑียรบาล วรนนทการมุรธาธรสุนทรธรรมธาดา มหาเสนาบดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ เปนประธานาธิบดีในกรมวัง ถือศักดินา ๑๐๐๐๐ ฯลฯ ตามอย่างธรรมเนียมท่านผู้เปนอธิบดีในกรมวังมาแต่ก่อนขอให้ มีศรี ฯลฯ ตั้งแต่ณวัน ๖ ๑ฯ ๑๐ ค่ำ ปีรกาตรีศกศักราช ๑๒๒๓ มาในรัชกาลที่ ๕ ท่านชราทุพลภาพ จึงโปรดให้เปนเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี เห็นจะพร้อมกันกับทรงตั้งเจ้าพระยาธรรมา มั่ง เจ้าพระยาสุธรรมมนตรีผู้นี้ เปนต้นสกุล บุรณศิริ บุตรของท่านที่ทำราชการคือ พระยาธรรมจรรยานุกูลมนตรี จำเริญ ซึ่งเปนบิดาพระยามหานิเวศนานุรักษ์ กระจ่าง หลวงไกรกรีฑา ยรรยง พระยาอรรคราชวราทร ภักดา พระยาอุเทนเทพโกสินทร์ ประสาน เปนต้น

เจ้าพระยาสงขลา เม่น

เจ้าพระยาวิเชียรคีรี ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา นามเดิม เม่น ณสงขลา เปนบุตรพระยาวิเศษภักดี เถียนจ๋อง ผู้ว่าราชการเมืองสงขลา เดิมเปนที่อะไรมาก่อนไม่ทราบ ทราบแต่ว่าในรัชกาลที่ ๓ เปนนายจ่าเรศมหาดเล็ก มาในรัชกาลที่ ๔ โปรดให้เปนพระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๔ ภายหลังโปรดให้เปนพระยาสุนทรานุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา ปีใดไม่ทราบ ครั้น พ.ศ. ๒๔๐๘ โปรดให้เปนพระยาวิเชียรคีรี ผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา มีสำเนาสัญญาบัตรดังนี้ :-

ให้พระยาสุนทรานุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมืองสงขลา เปนพระยาผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลา มีนามตามตำแหน่งว่าพระยาวิเชียรคีรี ศรีสมุทวิสุทธิศักดามหาพิไชยสงครามรามภักดี อภัยพิริยพาห ให้ถือศักดินา ๕๐๐๐ ให้มีอำนาจเสมอพระยาผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาในก่อนทุกประการ ได้บังคับบัญชาปลัดยกรบัตรกรมการแลราษฎรทั้งปวง บรรดาอยู่ในเขตรแดนเมืองสงขลาทั้งสิ้น แลหัวเมืองขึ้น ตามที่พระยาผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาแต่ก่อนได้บังคับมานั้น โดยยุติธรรมแลชอบด้วยราชการ จงเว้นการควรเว้น อุส่าห์ประพฤติการควรประพฤติ แลรักษาความซื่อสัจสุจริตต่อกรุงเทพมหานคร ตามอย่างธรรมเนียมผู้สำเร็จราชการเมืองสงขลาแต่ก่อนจงทุกประการ ขอให้สิ่งซึ่งเปนเหตุเปนประธานแก่โลกย์ จงรักษาให้เจริญศุขสวัสดิ์ ทำราชการตั้งแต่บัดนี้ไปเทอญ แลให้ปลัดยกรบัตรกรมการมีความสมัคสโมสร ช่วยพระยาสงขลาคิดอ่านการงานทั้งปวงโดยสุจริต แลฟังบังคับบัญชาการงานทั้งปวงที่ชอบด้วยราชการ พระราชทานอิศริยยศตั้งมา ณวัน ๕ ๑๑/๗ ๒ ค่ำ ปีฉลูสัปตศกเปนปีที่ ๑๕ ของดวงตราที่ประทับมานี้ ประจำการแผ่นดินสยาม ศักราช ๑๒๒๗ เปนวันที่ ๕๓๔๑ ในรัชกาลสยามประจุบันนี้

มาในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้เป็นเจ้าพระยาวิเชียรคีรี เมื่อปีระกาเบญจศก จุลศักราช ๑๒๑๕ เมื่อบรมราชาภิเศกครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๑๖ จะเปนปีเดือนวันใดไม่พบจดหมายเหตุ เปนแต่ได้ความว่าทรงตั้งเมื่อภายหลังเสด็จกลับจากอินเดียแล้ว คงตกอยู่ใน พ.ศ. ๒๔๑๕ บุตรของเจ้าพระยาวิเชียรคีรีเม่น คือ พระยาสุนทรานุรักษ์ เนตร ณสงขลา ซึ่งเปนบิดาพระยา

วิเชียรคีรี ชม ณสงขลา อันเปนบิดาพระยาพฤกษาภิรมย์ ทิศ ณสงขลา แลพระยาวิชชุโชติชำนาญ ปรง ณสงขลา แลเปนบิดาพระอนันตสมบัติ เอม ณสงขลา อันเปนบิดาพระยาจินดาภิรมย์ จิตร ณสงขลา เปนต้น

เจ้าพระยาไทร อาหมัด

เจ้าพระยาฤทธิสงคราม เจ้าเมืองไทรบุรี นามเดิม ตนกูอาหมัด เปนบุตรพระยาไทรบุรี ดาอี ฤๅ ดายี ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ พระยาไทรบุรี ดาอี ถึงอสัญกรรมในปีนั้น จึงทรงตั้งตนกูอาหมัดผู้บุตร เปนพระยาไทรบุรี มีลำเนาสัญญาบัตรดังนี้

ให้ตนกูหมัด บุตรใหญ่พระยาไทร ดายี ผู้ถึงแก่กรรม เปนเจ้าเมืองไทร มีนามตามตำแหน่งว่า พระยาฤทธิสงคราม รามภักดี ศรีสุลต่านมหมัดรัตนราชมุนินทร์ สุรินทรวิวังษา พระยาไทรบุรี ให้มีอิศริยยศเสมอพระยาไทร ดายี ผู้บิดา ได้บังคับบัญชาญาติพี่น้อง ศรีตวันกรมการทั้งปวง บรรดาอยู่ในเขตรแขวงเมืองไทรบุรีทั้งสิ้น โดยยุติธรรมแลชอบด้วยราชการ จงเว้นการควรเว้น แลอุส่าห์ประพฤติการควรประพฤติ แลรักษาความซื่อสัจสุจริตต่อกรุงเทพมหานคร อย่างธรรมเนียมเจ้าเมืองแต่ก่อนจงทุกประการ ขอให้สิ่งซึ่งเปนเหตุเปนประธานแก่โลกย์ จงรักษาให้เจริญศุขสวัสดิ ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณเทอญ ฯ แลให้ญาติพี่น้องศรีตวันกรมการ มีความสมัคสโมสรช่วยพระยาไทรคิดอ่านการงานทั้งปวงโดยสุจริต แลฟังบังคับบัญชาการงานทั้งปวงที่ชอบด้วยราชการ พระราชทานอิศริยยศตั้งมา ณวัน ๒ ๕ ฯ ๑๐ ค่ำปีเถาะสัปตศก เปนปีที่ ๕ ในราชสมบัติแห่งพระบาท

สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ศักราช ๑๒๑๗ เปนวันที่ ๑๖๐๐ ในรัชกาลประจุบันนี้

มาในรัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๕ ทรงตั้งพระยาไทรบุรี อาหมัดเปนเจ้าพระยาไทรบุรี มีลำเนาประกาศดังนี้ ฯ—

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๕ พรรษา ปัตยุบันกาลวานระสังวัจฉร ภัทรบทมาศกาฬปักษ์ทสมีดิถี ศุกรวารปริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ ฯ ล ฯ พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่าพระยาไทรบุรี มีความสวามิภักดิ์ คุ้นเคยสนิทในสมเด็จพระบรมชนกนารถบรมบพิตรพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เข้ามาเฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทเนือง ๆ จนตลอดเวลารัชกาลนั้น ครั้นมาในรัชกาลปัตยุบันนี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินออกไปประพาศถึงเมืองปีนัง พระยาไทรบุรีได้ จัดแต่งที่บ้านเรือนถวาย ให้เปนที่ทรงประทับ แลรับรองเลี้ยงดูข้าทูลลอองธุลีพระบาท บรรดาที่ตามเสด็จพระราชดำเนินทั้งสิ้น ให้อยู่เปนศุขสบาย สมควรแก่พระบรมราชเกียรติยศครั้งหนึ่งแล้ว ครั้นเสด็จพระราชดำเนินกลับแต่เมืองกลักตามาประพาศณเมืองไทรบุรี พระยาไทรบุรีได้จัดที่ประทับ แลรับรองฉลองพระเดชพระคุณโดยความจงรักภักดี แลเลี้ยงดูบรรดาข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งปวง ให้อยู่เปนผาศุกจนตลอดเวลาเสด็จประทับอยู่ แลได้ตามส่งเสด็จพระราชดำเนินกลับมาจนถึงเมืองสงขลา อนึ่งได้ทอดพระเนตรเห็นการบ้านเมือง ซึ่งพระยา

ไทรบุรีทำนุบำรุงขึ้นใหม่เปนตึกกว้านร้านเรือนเกษมสมบูรณ์งามดี เจริญขึ้นกว่าแต่ก่อน แลได้เปนผู้ชักชวนพระยาแลศรีตวันกรมการเมืองใกล้เคียง รวบรวมไพร่พลชาวเมืองแขกทำทางมาแต่เมืองไทรบุรี จนตกถึงแดนเมืองสงขลา เรียบร้อยงามดีแล้วโดยเร็ว เปนที่ลูกค้าวานิชได้เดินไปมาสบาย เปนความชอบต่อแผ่นดินอย่างหนึ่ง แลมีความสวามิภักดิ์คุ้นเคยสนิทต่อกรุงเทพ ฯ ยิ่งกว่ามลายูประเทศราชอื่น ๆ มีความชอบเปนอันมาก สมควรจะยกเปนประเทศราชใหญ่อันหนึ่งได้

จึ่งมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่ง ให้เลื่อนพระยาไทรขึ้นเปนเจ้าพระยา มีอิศริยยศอย่างสูง รับราชทินนามตามตำแหน่งว่า เจ้าพระยาฤทธิสงครามรามภักดี ศรีสุลต่านมหะหมัดรัตนราชมุนินทร์ สุรินทรวิวงษ์ผดุง ทนุบำรุงเกตะนคร อมรรัตนาณาเขตร ประเทศราชราไชสวริยาธิบดี วิกรมสีห เจ้าพระยาไทรบุรี ได้รับเครื่องอิศริยยศอย่างสูงในสยาม ชื่อ มหาสุราภรณ์ ไว้เปนเกียรติยศของกรุงเทพ ฯ แลให้ยกจากเมืองนครศรีธรรมราช มาขึ้นกรุงเทพ ฯ ได้บังคับบัญชาญาติพี่น้องแลศรีตวันกรมการทั้งปวง บรรดาอยู่ในเขตรแดนเมืองไทรบุรีทั้งสิ้นโดยยุติธรรมแลชอบด้วยราชการ จงเว้นการควรเว้น แลอุส่าห์ประพฤติการควรประพฤติ แลรักษาความซื่อสัจต่อกรุงเทพ ฯ ตามอย่างเจ้าเมืองแต่

ก่อนจงทุกประการ เทอญ แลให้ญาติพี่น้องศรีตวันกรมการทั้งปวง มี ความสมัคสโมสรช่วยเจ้าพระยาไทรบุรีคิดอ่านการนคร แลราษฎรมลายูนาครี ให้เกษมศรีสมบูรณ์ มีความเจริญขึ้นโดยยุติธรรม แลจงพึ่งบังคับบัญชา การงานทั้งปวงที่ชอบด้วยราชการ ขอให้สิ่งซึ่งเปนต้นเหตุเปนประธานใน โลกย์จงอนุเคราะห์รักษาเจ้าพระยาไทรบุรี แลญาติพี่น้องศรีตวันกรมการทั้ง ปวง ให้เจริญศุขสวัสดิพิพัฒมงคลทุกประการ พระราชทานอิศริยยศตั้ง มาณวัน ๖ ๑๐ ๑๐ ค่ำ ปีวอกจัตวาศก เปนปีที่ ๔ ในราชสมบัติของพระบาท สมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ศักราช ๑๒๓๔ เปนวันที่ ๑๔๐๖ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

บุตรของเจ้าพระยาไทรบุรี คือ พระยาไทรบุรี ไซนารชิด เจ้าพระยา ไทรบุรี ฮามิด พระยาเสนีณรงค์ฤทธิ์ อับดุลอาซีส เปนต้น

เจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง เพ็ง

เจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง นามเดิม เพ็ง เปนข้าหลวงเดิมในรัชกาล ที่ ๔ เมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว โปรดให้เปนเจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี หัวหมื่นมหาดเล็ก ภายหลังโปรดให้เปนพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ จางวาง มหาดเล็ก มาในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้เปนพระยาราชสุภาวดี สมุหพระ สุรัสวดี แล้วโปรดให้เปนเจ้าพระยา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗ มีสำเนาประกาศ ที่ทรงตั้งดังนี้

ศุภมัสดุ พระพุทธสาสนกาลเปนอดีตภาคล่วงแล้ว ๒๔๑๗ พรรษา ปัตยุบันกาลโสณสังวัจฉร กติกมาศกาฬปักษเอกาทศมีดิถี ศุกรวารปริเฉทกาลกำหนด พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหามงกุฎ บุรุษยรัตนราชรวิวงษ์ วรุตมพงษบริพัตร วรขัติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริห์ว่า พระยาราชสุภาวดี ศรีสัจเทพนารายน์ สมุหมาตยาธิบดี ศรีสุเรนทราเมศวร พระสุรัสวดีกลาง ได้เปนข้าทูลลอองธุลีพระบาทมาแต่เดิมในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงใช้สอยมาแต่อายุ ๑๒ ขวบ เปนที่สนิทชิดชอบพระราชอัธยาไศรย แล้วได้ฉลองพระเดชพระคุณในราชการเปนเจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี หัวหมื่นมหาดเล็กต้นเชือก พระราชทานเครื่องยศพานทองน้อย คนโททอง กระโถนทอง แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ยกย่องไว้ในพระราชสาสนว่าเปนพระราชบุตรเลี้ยงของพระองค์ ได้ดำรงยศตำแหน่งอุปทูตจำทูลพระราชสาสน คุมเครื่องมงคลราชบรรณาการออกไปเจริญทางพระราชไมตรีถึงสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียณกรุงลอนดอน เปนพระเกียรติยศยิ่งใหญ่ ก็สำเร็จราชกิจโดยพระบรมราชประสงค์ ครั้นกลับมาแล้วจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนที่มีตำแหน่งยศ เปนพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ จางวางมหาดเล็ก พระราชทานพานทองใหญ่เปนเครื่องยศ

แลได้บังคับบัญชาการกรมทหารทั้งปวงในเวลานั้น ครั้นในแผ่นดินปัตยุบันนี้ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณตามตำแหน่งเปนที่สนิท แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนตำแหน่งยศเปนพระยาราชสุภาวดี ศรีสัจเทพนารายน์ สมุหมาตยาธิบดี ศรีสุเรนทราเมศวร พระสุรัสวดีกลาง ถือศักดินา ๕๐๐๐ ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณเปนผู้บัญชาการให้ซ่อมแซมป้อมกำแพงพระนครชั้นในชั้นนอกแลประตู แลหมู่พระที่นั่งวังสราญรมย์กับทั้งโรงทหารด้านตวันออกตลอดไป แลทิมแถวตามแนวกำแพงพระราชวังด้านหลังด้านตวันตกชั้นในชั้นนอก แลให้ทำหอสัสดีที่ท้องสนามหลวงแลโรงช้างใหม่ ล้วนเปนของสอาดหมดจดงามดี ทรงพระราชดำริห์เห็นว่าเปนผู้มีสติปัญญาฉลาดหลักแหลมเฉลียวรอบรู้ในราชกิจใหญ่น้อยเรียบร้อยดี จึงพระราชทานตราเครื่องราชอิศริยยศสำหรับความชอบชื่อ จุลสุราภรณ์ แลดวงตราเครื่องราชอิศริยยศจุลจอมเกล้าสำหรับตระกูลตำแหน่งที่ ๒ ชื่อทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษดำรงตระกูลสืบมา แลดวงตราอิศริยยศสำหรับความชอบในพระองค์ แลสำหรับตำแหน่งที่เคาน์ซิลลออฟสเต็ตเปนประธานนายหนึ่งในที่ปฤกษาราชการแผ่นดินแลที่ปรีวีเคาน์ซิลที่ปฤกษาราชการสำหรับพระองค์ เปนพระเกียรติยศเจริญใหญ่ยิ่งขึ้น แต่ยังไม่มีนามสมญาให้สมควรแก่ความชอบในราชการ จึงมีพระบรมราชโองการมารพระบัณฑูรสุรสิงหนาทดำรัสสั่งให้สถาปนาเลื่อนตำแหน่งยศเปนเจ้าพระยา มีอิศริยบันดาศักดิสูง

ใหญ่ทวีขึ้นอีกชั้นหนึ่ง มีนามสัมญาจาฤกในหิรัญบัตรว่า เจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง สกูลวงษ์อรเอกดิเรกยศ มธุรพจนสุนทรธรรมยุติยานุวัติ บุรุษรัตนทุวาธิราชนิกรวรยุคลบาท บรมนารถสวามิภักดิสนิท วิสิฐคุณศรีรัตนธาดา อภัยพิริยบรากรมพาหุ ดำรงศักดินา ๑๐๐๐๐ รับตราเครื่องราชอิศริยยศปฐมจุลจอมเกล้าสำหรับตระกูล พระราชทานแหวนมณฑปเพ็ชร หีบทองลงยาราชาวดี กระบี่ฝักทองคำจำหลัก ซองบุหรี่ทองคำ ได้บังคับบัญชาการในกรมพระสุรัสวดีตามเดิม แลเปนที่ปฤกษาราชการแผ่นดิน แลช่วยดำริห์การ ซึ่งจะทำนุบำรุง เปนคุณเปนประโยชน์ในพระราชอาณาจักรทั่วไป ขอให้เจริญทฤฆชนมายุศุขศิริสวัสดิ์พิพัฒมงคล วิบุลยอิฐผลธนสารสมบัติบริวารสมบูรณ์ทุกประการ เทอญ ฯะ

บุตรธิดาของท่าน คือ พระอภัยพลรบ พลอย เพ็ญกุล แลเจ้าจอมมารดามรกฎ ซึ่งเปนเจ้าจอมมารดาพระองค์เจ้าจุธารัตนราชกุมารี แลกรมหมื่นพิไชยมหินทโรดม (พระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงษ์) เปนต้น ท่านเปนต้นสกุลเพ็ญกุล

เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ แพ

เจ้าพระยาศรีพิพัฒน์ นามเดิม แพ บุนนาค เปนบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ เดิมในรัชกาลที่ ๓ เปนนายศักดิ์วิไชย มหาดเล็กหุ้มแพร แล้วเปนหมื่นสมุหพิมาน ปลัดกรมพระตำรวจสนมทหาร มาในรัชกาลที่ ๔

โปรดให้เปนพระพรหมบริรักษ์ เจ้ากรมพระตำรวจสนมทหาร แล้วเปนพระยาศรีพิพัฒน์ อธิบดีกรมพระคลังสินค้า มาในรัชกาลที่ ๕ โปรดให้เปนเจ้าพระยา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๗ พร้อมกับทรงตั้งเจ้าพระยามหินทรศักดิธำรง มีสำเนาประกาศดังนี้ :—

ทรงพระราชดำริห์ว่าวงษ์ตระกูลสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ ร่วงโรยเสื่อมทรามไป หามีผู้ได้รับตำแหน่งยศเปนอธิบดีดำรงวงษ์ตระกูลของท่านไม่ ก็พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดีนี้ เปนบุตรสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาแต่ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เปนพระพรหมบริรักษ์ เจ้ากรมพระตำรวจสนมทหารซ้าย ครั้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนับถือว่าเปนพระบรมญาติราชินิกูลวงษ์ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เลื่อนตำแหน่งยศเปนพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี จางวางกรมพระคลังสินค้ารับรองแทนที่ถานันดรของท่านต่อมา ได้รับพระราชทานพานทองใหญ่ คนโททอง กระโถนทอง เปนเครื่องยศ แล้วได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณเปนราชทูตจำทูลพระราชสาส์นคุมเครื่องมงคลราชบรรณาการออกไปเจริญทางพระราชไมตรีณกรุงปารีศฝรั่งเศส ก็ได้สำเร็จราชกิจโดยพระราชประสงค์ เปนพระเกียรติยศยิ่งใหญ่มีความชอบเปนอันมากในราชการ ตั้งแต่กลับมาแล้วยังหาได้พระราชทานอิศริยยศให้สมแก่ความชอบนั้นไม่ มีอัธยาศัยเรียบร้อยสมควรเปนผู้ใหญ่ได้ จึงพระราชทาน